Tsamenspreeckinghe van drie Persoonen/ over het regireus Placcaet van Groninghen / ghekondicht den 7. September/ oude stijl. Anno Sesthien-hondert ende een.

Hollander.
Embder.
Ghereformeerde.

Door welcke tsamensprekinge naecktelick verthoont wort/ dat die van Groninghen doort selfde nieuwe Conscientie-dwangh in voeren/ tot onderdruckinge ende verdrijvinghe van veele Vromen: tot verstooringe der duere gekochte Vrijheden: ende beroovinge des gemeene Landts Middelen.

Opt nieuwe ouersien ende verbetert van sekeren Erraten, door versuymenis des Druckers, int voorgaende Exemplaer gevondē.

Ghedruckt int Jaer ons HEEren/

M. vjC. II.

TOT DEN LESER.

SEer beminde Leser, alsoo my ouer ettelijcke daghen ter handt besteldt is een Copye vant regireus Placcaet tot Groninghen, den 7. September ouden stijl met clockeslach Ghekondicht: Ende de Copye vant selfde ettelijcke daghen aen het Stadthuys der selue Stadt aengheslaghen is. Welcke Copye soo hier ende daer, als yet besonders in verscheyden Prouintien ende Steden, d'eene den anderen toe ghesonden heeft, waer door de selfde wijt ende breet verspreyt zijn: Ende oock by sommighen partydighen naem-draghenden Ghereformeerden, als pryselijck verdedighet wordt: Ia de Magistraten van Groninghen bouen alle andere Godt vreesende onpartydige Ouerheyden roemen ende prysen, als die haer opgeleyde ampt in desen deele beter als andere zijn betrachtende: Ende ons oock wel bewist is, dat hier in onse geunieerde Provincien veel partydighe Predicanten zijn, den welcken dese ofte dierghelijcke maniere van Placcaten seer wel zijn behaghende; ende volghens dien, by sommighen Magistraten mochten haer voorghenen in desen deele soecken door het Groningher exempel te bekrachtighen, om de selfde tot navolghinge te verwecken, (het welcke als dan soude strecken tot verdrijvinghe van veele Vromen, ende beroovinghe des landts duyr-gekochten Vrijheden, tot verstooringhe des Landts vrede ende Eendracht, tot beroovinghe des Landts middelen) Soo ist dat niet alleen ick, maer oock beneffens my, veele vreedtsame inghesetene deser onser Provincien (die de gouden vryheydt deser Landen zijn lievende, en volghens Godt daghelijcks daer voor zijn danckende, ende beneffens om den gheluckigen voortganck onder t'beleydt van zijn Pr. Excelentie ende de Heeren Staten zijn biddende) niet alleen ouer het selfde, als een onverwachten (nochtans wel langhe ghedreychden) Donderslach zijn verwonderende, maer daer beneffens ons oock van herten bedroevende, dat die gene die eertijts, jae noch in korten tijdt hebben moeten vluchten in verscheyden Provincien ende Steden, om haer ghemoedts vrijheydt te beleven, ende doen door experientie ende bevindinghe met ons gheoordeelt hebben, dat de verdrijuinghe om der Conscientie een ongherechtich werck vvas: Ende nu van Godt den tijdt der ghenaden hebbende, dat sy niet alleen in haer Vaderlandt ende Vaders stadt harer Conscientie vrijheydt moghen beleuen, maer daer en bouen haer Exercitien van haer Religien in de openbare Kercken, ende in plaetse die haer verdreuen, na haer ghelieuen mogen oeffenen: Nu alreede (segghe ick) haer teghen Godt soo ondanckbaer stellen, midts nu seluen doende het ghene, sy in een ander eertijts veroordeelden ende verdoemden: Welckes strijdich is teghens alle Goddelijcke ende natuerlijcke Wetten.

Nu dit selfde cortelijck, als vooren verhaelt aenmerckende, hebbe ick door versoeck, ende begheerte van sommighe vreed-lievende menschen, dit stucxken in een dialogischer ofte t'samenspraeckshe vvijse van drie Persoonen teghen't Placcaet voorsz. tot uwen besten aen den dach ghegeuen: welcke persoonen als Hollander ende Embder ick aenghenomen hebbe, om daer

A ij door

door verstaen te gheven, niet alleen mijn ende veeler vreedlievender menschen ghevoelen teghens sulcke Placcaten ende Wetten, maer daer beneffens ende voor al het ghetuychenisse der heyligher Schrift, midts het ghevoelen der Heeren Staten, ende het seggen van den seer Gheleerden ende wel verstandighen Annoteerder der Ceulsche Vrede-handelinghe: mits oock der loffelicke ende wijtberoemde Stadt Leyden: als die de vrijheyt met haer bloedt voorghestaen hebben, ende door bevindinghe seer wel hier van spreecken. Desghelijcken vvort oock vanden Ghereformeerden hier by ghebracht, sommighe Sentencien der partijdigher Predicanten, als Iohannis Seu, ende meer anderen, die meer (doch villicht wt eenen verkeerden ijuer, der saecken niet recht na denckende) Cains als Abels aerdt in hare schriften zijn thoonende. Alsoo dat in dit volghende ghespreck naectelijck ghethoont vvordt, dat den teneur des voorsz. Placcaets, strijdt teghens de heylighe Schrift, teghens het ghevoelen der Heeren Staten, ende alle Goddelijcke ende natuerlijcke Wetten: In somma tschijnt te zijn wederomme een ghesochte oprechtinghe der oude ghehaette Spaensche Iuquisitie, tot verstooringhe des Landts Vrede, tot berooving he des Landts Middelen: ende eyndelijcken verweckinghe vanden toorn des HEEren: waer door de Landen souden ghebracht worden onder de slauernije der bloetdorstighe Spaengaerden, ghelijck de onpartijdighe Leser int naervolghende sal konnen breeder spooren: Bidde daerom alle Liefhebbers onses Vaderlandts vrijheydt, desen mijnen Arbeydt, die gheringe, (nochtans tot haren besten ghedaen) is, in danck te willen ontfanghen. Ende hadde wel ghehoopt, dat yemandt vande selfde, die van GODE meerder begaeft zijn, dusdanighen ofte dierghelijcken voor den dach gebrocht hadden, waer door dit selfde achter ghebleuen soude hebben: Ghelijck dit selfde aldus ghedaen zijnde, een wijle tijdts door sulcken hope op gehouden is, dan ten lesten door sommigen goeder Vrienden begheerte wtgegeuen.

Vaert wel.

Tsamen-

Tsamenspreckinghe van Drie Persoonen / ouer het Regireus Placcaet tot Gronninghen / ghecondicht den 7. September / Oude stijl / Anno 1601.

¶ Hollander.

Myn seer beminde vriendt / ick heete U. L. van herten hier in Hollandt willecom / ende mijn is lief dat ick V. L. naer den Lichaem in dusdanige goede ghestalte vinde.

¶ Embder.

Des is mijn oock van uwe persoon wederomme: Ende verblyde mijn van herten / dat ick V. L. dus haestich vinde / alsoo ick niet wel uwe woonplaetse en wiste / te meer alsoo mijn int herwaerts comen / yet besonders ghemoet is / verlanghende t'selfde V. L condich te maken.

¶ Hollander.

Wel eer wy verder in eenige Redenen ons begheven / soo moet ick u vragen ofte ghy oock ontfangen hebt die Boecxkens hier lest wt ghegaen / van een Ratelwachts eñ Torenwachters waerschouwinghe voor de Poppen ende heymelijcke Dupzen gheleydt ende ghestropt van eenen nieuwen Stoocke-brandt onder de Gherefoameerden / ghenaempt Johannes Seu / Predicant tot Middelburch: zijn die oock mijnen vriendt te handen ghecomen?

¶ Embder.

Ick hebse seer wel ontfanghen / eñ ick dancke V. L. seer voor die vriendtschap mijn daer door geschiet: ende soo seer ick mijn doort lesen van den Predicant zijn Boeck bedroeft hadde / also verblyde ick mijn wederomme / siende de ghetrouwe Wachters die Nacht eñ Dach neerstich acht slaen

op sulcke periculoose brantstoockers / die't oude Spaensche vuyr met een Geneefsche blaesbalck wederomme soecken op te blasen / ghelijck ick nu (Godt betert) int reysen van Embden door Groninghen wel vernomen hebbe / welcke brandt / soose naer haren wil opgaen mach / het Spaensche Madrilsche vuyr niet ongheliick worden sal.

¶ Hollander.

Wel wat ist doch dat u tot Groninghen bejeghent is; wy en hebben hier nerghens af gehoort.

¶ Embder.

Het is ghebeurt dat ick op den 7. September ouden stijl tot Groningen zijnde / hoorde de Stadts klocke luyden om Publicatie te doen / t'welcke ick tijt hebbende ging hooren: Welcke Placcaets gheluydt mijn alsulcken onverwachten Donderslach dochte / dat by aldien ick de Stadt niet gekent hadde / ghemeent soude hebben ofte ick tot Brussel geweest hadde.

¶ Hollander.

Wel: wilt ons doch verhalē / wat is den inhoudt daer vā?

¶ Embder.

Dat wil ick geerne doen / dan omdat ick V. L. de zeeckerheyt soude mogē condich maken sal de Copie vant Placcaet lesen / de welcke ick hier by mijn hebbe.

¶ Hollander.

Mijn dunckt best te wesen dat ghy met myr te huys gaet / soo moghen wy met opmerckinghe t'selve lesende / malcanderen daer van spreecken.

¶ Embder.

Dat dunckt mijn oock raedsaem.

¶ Hollander.

Maer hoe zijt ghy doch aen de Copie ghecomen?

¶ Embder.

Ick hebse van een goet vriendt becomen / en daer is voorwaer gheen cleyne droefheyt by veele menschen: Ja by die

ghere

ghene die midden onder de Pauslicke regeeringe in goeden vrede gheseten hebben / eñ van den Papisten geduldet zijn/ seggen sulcx noyt daer int werck ghestelt te wesen: vreesen daerom dat het Geneefsche selder bijten sal (aldaer 7. Jaer oudt zijnde) als oyt het Roomsche (so veel 100. Jaren oudt zijnde) ghedaen heeft.

¶ Hollander,

Wel: ick verlanghe om dit doch te hooren: Want die van Groninghen heeftmen altijdt hooren prijsen Papist zijnde/ van hare groote Civilite: Ja dat sy tot haerder loff / noyt menschen bloet/ om t'stuck der Religie / vergooten hebben/ ende wy meynden hier altijts/ dat sy in deser vrijen tijt (soo daer noch eenige Wolfs aert geschuylt hadde) die selue door de Reformatie / aldaer opgherecht / geheel soude zijn verdwenen.

¶ Embder.

Ja het selfde vermoeden was by ons oock / daerom ist een groote verwonderinge / doch ick sal t'selue Placcaet u te vooren lesen: beghinnende aldus:

Placcaet.

Burgemeesters ende Raet laten weten / alsomen in ghewisse Ervaringhe comen/ dat niet alleene veele inder stadt ende der selver Jurisdictien/ sich onderstaen tegens het beswooren Tractaet metter stadt / Anno 1594. opgerechtet / andere Religien als de Reformeerde te exerceren eñ ghebruycken/ tot verualschinge van Godes woort / t'misbruyck zijnder heyligen Sacramenten/ ende tot argernisse ende verleydinghe van veele menschen: dan oock/ dat vast veele onordinge ende misbruycken in/ ende buyten den Echten standt/ ende sunts anders teghens alhier opgherichtede ende ghebruyckelicke Christelicke Kercken ordeninge / in rijten eñ gepleecht worden: Ende wy ons Ampts halven plichtich erkennen / sulckes alles met gheburlijcke straffe te bejeghenen ende te weeren: Hebben gheordineert eñ ghestatueert / Ordineren ende Statueren midts desen als volcht.

Eerstlijck dat alle Exercitien van andere Religien als der Ghereformeerden / namaels hier verboden sullen zijn: Ende noch / so wie bevonden wort/ zijn huys ofte plactse den Wederdooperen / Papisten/ ofte anderen teghens deser Stadts Kercken ordeninge tho ghestaden / om ghepredigher ofte vergaderinghe gehouden te worden / sal elck mael verbeuren thien Daelders.

De Predigher aberst als voorsz. so bevonden sullen worden te predigen/

sullen ydermael verbeuren thien Daelders / ofte veerthien daghen te water ende broode ghesettet te worden / ende ten derden mael also te Predigen bevonden / sullen der stadt ende der selver Jurisdictie verwijset worden.

Ende die in alsulcke Predicatien ofte vergaderinghen bevonden worden / sullen yder elckmael verbeuren twee Daelders.

So wie bevonden wort yemanden weder te Doopen / sal verbeuren twintich Daelders / ende andermael bevonden te water ende te broode / ende ghewesen te worden als voorsz. is.

Item onghedoopte kinderen / sullen gheen erffenisse ontfanghen / ofte het henen volghende in Stadts boeck ghestelt.

Oock sal niemandt tot eenighe Administratie bedieninge / Publicke ofte Private / noch oock tot kunschap ofte ghetuyghenisse toeghelaten worden / hy doe dan de solemnelen daer toestaenden Eedt / alsulcken Eedt weygherende / sullen ghestraft worden / als na recht behoort.

Alle die sonder trouwen in Concubynaetschap leven / ende sich niet binnen een Maent na der Kercken ordeningen / in den heyligen Echtstant begeven / sullen als Hoereerders / ende na ghelegentheyt der persoonen / Arbytralick ghestraft worden.

Item die in bloet-schande / ofte verboden graden contracteeren: ofte oock buyten der ghereformeerde Kercke sich copuleren laten / sullen in ver Ervinghe der goederen / ende suncs sich der Echtschap niet hebben te erfreuwen / ofte gheniten: noch oock Echte kinderen / het hren / en sullen sunts noch na ghelegentheyt / ende noot des dades ghestraft worden.

In desen voorghescheven breucken te Apliceren / de helft den aenbrenger / ende d'ander helft ghelijck andere breucken inder Stadt / ende der selver Jurisdictien verballen.

Aldus geresolveert den 5. September / om op den toecomendẽ Maendach metter Klocke af-ghepubliceert te worden.

T'ghene voorgeschreven aengaende de Exercitien van Religien ende metter Klocke af-ghepubliceert den 7. September 1601. Oude styl.

Burghemeesteren.

Tamme Coenders,
Abel Coenders,
Hillebrant Roltinan,
Herman Wijserinck.

Raets-heeren.

Peter Cornelisz.
Fredrick Cuyter,
Govert Everts,
Lambert Hôerntjes,
Syabbe Broils,
Reynier Roelofs,
Eggherich Egghens,
Aelbert Iansz,
Ian Wijcheringhe vvas absent.

¶ Hollander.

Jck bekenne / ghy hebt redenen gehadt om u ouer sulcken Wonderslach te verwonderen: eñ de Jnghesetenen aldaer hebbẽ oock meer als reden: haer van herten te bedroeuen / Ja niet alleen sy / maer oock alle andere onpartijdighe menschen in dese onse gheunieerde Provincien / sy zijn dan oock gezinnet int stuck der Religien/ somense soude noemen: ende tis wel te beduchten/ dat so dese plaghe daer begonnen zijnde / so sy wel gelucke / oock anderen wil ouercomen/ ofte ten zy dat de hooge Heeren Staten / met behoorlijcke middelen by tijdts daer in versien / die ick hope Godt met wijshept sal hoe langer hoe meer begavẽ/ om sulcke listige Vierpijlen (niet onghelijck / ofte sy wt den Spaenschen koocker getrocken/ eñ met de Jnquizijtsche boge geschoten werden/ tot verderbinge van des Landts vrijheden: Tot tyrannije over de Conscientien: tot verwoestinge des Landts welvaren: Eñ tot gantsche onderganck des Hoochloffelijcken eñ beroemden naems der gheunieerde Provincien) wt te blusschen / want anders soude dit Placcaet van Groningen anders niet zijn dan als een brugge tot dẽ inganck der Spaensche heerschappije (van't welcke ons los te maken alreede Godt wt genaden den Hoochgeborẽ Prince van Oraengien (Hoochloffelijcker memorie) ende noch tegenwoordich zijn Princelicke Excelentie / met veele Edele ende gemeyne Patriotten des Vaderlandts verwecket heeft / die welcke haer bloet gestort hebben / ende noch dagelijcx daer voor cloeckmoedich haer leven zijn op-settende: hope de Almachtighe Godt salse met zijn cloeckmoedighe wijshept begaven / om sulcke stoockenbrants / verderuers des ghemeynen besten/ te muylbanden / dat zy tot haer bloetdorstich voornemen niet en sullen connen gheraecken.

¶ Embder.

Hier toe is noodich met den ghebede/ eñ beteringhe onses levens tot Godt / aen te houden / op dat wy't door onse on-

danckbaerheyt so niet en maecken / dat Godt rechtveerdich met ons handele / ende in plaetse van dat hy ons onder het eerste (wel verstaende het Pausdom) met Roeden gheslagen heeft / onder het tweede (de naemdraghende Ghereformeerden) met Schorpioenē laet slaen / het welcke altemael aen hem hanget / die de herten der Ouerheyt in zijnen handen heeft / om die te buyghen naer zijn welghevallen / tot den lievenden Kinderen haren besten.

¶ Hollander.

Laet ons nu voort gaen ende ondersoecken de ondeuchdelijckheyt deses Mandaets / ende eer wy daer toe comen / soo moet ick v vraghen / ofte ghy tot Groningen zijnde / daer oock eenighe vergaderinghe der Predicanten / ofte hooghe Doctooren vernomen hebt / als onsen Johannem Seu / ofte diergelijcken / wiens raedt hier mede wel ouer een compt.

¶ Embder.

Ick en kenne hem niet / noch en weet daer geen bescheyt af te doen / dan nu ghy daer af seght / ick sach daer d'oude Mensch van Embden / ofte die hier af raedt-geuer geweest is / en weet ick niet.

¶ Hollander.

Wel wat is dat doch voor een / ist een Predicant / oft so een man by de Ghereformeerde van eenich aensien oft Credijt?

¶ Embder.

Mijn dunckt ghy vraecht na de bekende wech / kent ghy hem niet? Hy is den opperstē Predicant tot Embden / ende die de Disputatie tegens Pieter vā Ceulen (geprotocolleert int Jaer ons Heeren 1578.) gedaen heeft: ende is sulcken man van aensien / ende so vierich van geest: Dat hy den ouden Grave / versoeckende (also zijn Dochter ghestoruen / eñ in de Kercke aldaer begraven soude wordē) de Predickstoel om zijn Hof-predicker (also hy vander Confessie gesintheyt was)

was) de Lijck-Predinghe daer op te moghen doen/ sulcx manlijck ende ernstelijck heeft derven weygeren: verghesel-schapt zijnde met zeeckere Burgers in grooter ghetal/ de welcke haer zacken (so veel willen seggē) oock seer wel ver-sien hadden met S. Stevens geschut/ om oft de Grave te-gens hem opgestaen hadde/ sy dan gethoont souden hebben haren Goddelijcken Yver tot haren Zielsorger. Hy is oock die binnen Groningen de eerste Ghereformeerde Predicatie ghedaen heeft/ ende voorwaer aldaer wel behoort geacht te wesen/ als die sorghe draecht voor den voortganck zijnder gheplanter leere.

¶ Hollander.

Wel vrient/ ick weet nu wel wie ghy meent/ maer ick achte ghy gedoolt hebt int noemen van zijn naem/ want ghy segt oude Mensch/ hy heet Mensoo.

¶ Embder.

Dewijle hy een oudt Man is/ soo noeme ick hem oude Mensch/ vergeten zijnde aen plaetse van ch een o te stellen/ ende dan soudet zijn oude Mensoo/ doch sulcke wercken hier vooren verhaelt/ mogē met recht niet den nieuwen Mensche toe geschreuen worden (de welcke een ander doet/ het ghene hy wilde hem ghedaen worde) maer den ouden Mensche/ waerom ick int Respect van desen niet onrecht spreecke/ hem noemende die oude Mensche.

¶ Hollander.

Holla/ daer worde ick geroepen/ daer is een van de Ghe-reformeerden die mijn wil spreecken/ ick moet gaen sien wat hy wil: Vrient ick heet v tot mijnen Huyse willecom.

¶ Ghereformeerde.

Ick dancke v: d'Oorsaecke van mijn comste al hier is/ dat ick verstaen hebbe/ hoe ghy een vrient ghekregen hebt van Embden/ die door Groninghen reysende: het nieu-we Mandaet den 7. September met Klocken-slach heeft

 hooren

hooren Publiceeren / ende dat hy oock een Copije mede ghebrocht heeft / die ick (soo't hem beliefde) wel eens soude willen hooren lesen.

¶ Hollander.

Dat sal hy geerne doen/gaet met my boven op mijn Cantoor / daer is hy nu tegenwoordich/ eñ ghy compt recht van passe / al ofte het ghewet ware / want wy zijn met ons beyden daer van spreeckende. Siet hier brenge ick noch den derden / die aen mijn compt versoecken / ofte ghy hem de Coppe des Mandaets van Groningen eens wilde te voren lesen.

¶ Embder.

Hy moet willecom wesen / ick salt hem gaen lesen.

Burghemeesters eñ Raedt laten weten etc.

¶ Hollander.

Wel daer hebt ghy't gehoort: hoe behaecht v dat?

¶ Ghereformeerde.

Het behaecht mijn seer wel/want het ampt der Overheyt/ is haer van Gode opgeleydt / om niet alleen sorge te dragen voor de tweede Tafel des Wets/ maer oock principalijcken/ ende voornemelijck voor de eerste / de welcke den gantschen Godsdienst in haer is begrijpende / niet dat ick seggen wil/ dat sy macht hebben yet in den Godtsdienst te ghebieden/ ofte verbieden / maer alleen die te beschermen ende te vorderen/ datse eendrachtich onder haren Onderdanen eenen geluckigen voortganck mach hebbē / het welcke niet gevoechlijcken geschieden can / ten sy dat alle valsche Godsdiensten van haer / door haer ontfangen macht / ghewee rt worden/ ghelijck die van Groningen in dit voorghelesen Mandaet/ oock ghetrouwelijck beghinnen te doen.

¶ Hollander.

Dit Liedeken en hebt ghy alsoo niet gesongen / schuylende

onder

onder de tyrannije des Pausdoms: Maer ghy songht te dier tijt met ons veel een ander Liedeken / welck oock goet ende warachtich is / eenen stercken ende vasten grondt hebbende in des Heeren wtghedruckten woorde.

¶ Ghereformeerde.

Wat Liedekens souden wy ghesongen hebben / dan die ghene / die wy noch dagelijcx singen / te weten / die geestelijcke Psalmen des Coninckliijcken Propheten Dauids.

¶ Embder.

Het schijnt Broeder dat ghy met ons spottet: Ghy verstaet seer wel dat onse Vrient van sodanighe Liedekens niet en spreeckt: Welcke Liedekens / als sy metten seluen / oft wt den seluen geest gesongen werden / door den welcken Dauid eñ andere mannen Godts de selue ghemaeckt eñ ghesongen hebben / Godt almachtich sonder eenigen twijfel seer weert ende aenghenaem zijn: Maer so sy alleene metten monde eñ lippen ghesongen worden / voor hem een gruwel zijn: Niet de Liedekens in hem selfs / dan die Hypocrijten ende godloosen / die den heyligen name Godes misbruycken ende te vergeefs in haren mont nemen: Onse vrient (so ghy seluen wel mercken condt) wil dit seggen / dat ghyluyden / die Gereformeerden / soo wel als die men Martinisten noempt te zijn / schuylende onder het cruys ende tyrannije des Pausdoms / ende Spaensche Inquisitie / van't selue ghevoelen gheweest zijt / waer in wy-luyden noch op desen huydigen dach persevereren eñ blijuen / als namentlijck / datmen na Christi onses Heeren eñ alleen eenighen Meesters leere ende bevel / den Keyser (dat is der Ouerheyt die ghebiedt ouer ons heeft) geuen sal / wat des Keysers is / eñ der Ouerheyt toecompt (welcx na de Leere Pauli is / schattinghe: Tol: vreese ende eere Roman.13.) ende Godt salmen geuen wat hem toe compt: te weten / den geheelen inwendighen menschen / het herte ende gemoedt des menschen / ouer het welck Godt alleen het ghebiedt ende Regeeringe heeft. Welcx

Stheffanus ghewesen Coning van Poolen / noch Papist zijnde: seer wel verstaen heeft / ende daerom gheensins ouer den inwendighen Mensche (die Conscientie) en begheerde heerschappije te hebben: Ende Gallio een Heyden zijnde / beter verstondt / als nu ter tijdt verstaen de ghene / die haer voor de beste eñ verstandichste Christenen durven wt geven / Want als de Joden eendrachtichlijck teghen Paulum opstonden / ende hem voor den Rechterstoel brachten / seggende: Dese raedt den menschen Godt te dienen tegen de Wet: Seyde Gallio de Rechter totten Joden: waer daer eenich Onghelijck ofte quade Feyten ghedaen O Joden / so waret doch Redẽ dat ick v hoorde: Maer indien daer twist is van uwe Reden / oft name / ofte Wet / so siet ghy selfs toe / want ick wil daer ouer gheen Rechter zijn: Ende hy dreefse wech van den Rechterstoel / Actor. 18/12. Pilatus en soude oock JEsum gheensins gecruyst hebben om zijn Leer / verstant ende gevoelen / hoe seer hy oock van den Oudesten des volcx / van den Priesteren / Hooghe-priesteren / ende t'ghemeene volck beschuldicht wert als een valsch Leeraer / vervoerder ende verleyder des Volcx / jae als eenen Godts lasteraer: Maer als sy ten laetsten hem beschuldichden als eenen die hem selfs hadde opgeworpen als eenen Coninck / eñ daerom in dat stuck den Keyser wedersprееckende was: Soo heeft hy hem als eenen Oproermaker totter Doodt veroordeelt / Joan. 19/12.

¶ Ghereformeerde.

Ghy stelt ons hier (goede vriendt) voor Ooghen exempelen van Magistraten / die welcke sommighe Papist / die andere Heydenen gheweest zijn. Wat gaen ons doch sodanighe Exempelen aen? Ghy soudet ons voorstellen Exempelen van Christelijcke Overheden.

¶ Hollander.

Het is een ghemeen segghen by de Gheleerden / luydende aldus:

aldus: QVI BENE DISTINGVIT BENE DOCET:
Welcks te segghen is: dat de ghene/ die wel onderscheydet/
oock wel leeret: Het schijnt dat ghy-luyden/ ofte jmmers
uwe Voorstanders ende Leeraers niet wel onderscheyden/
daerom sy luyden oock niet wel connen leeren: Oft t'selue
nu geschiet wt onverstandt/ ofte wt het al te vast betrou-
wen van haer-luyden Schrybenten/ datse selfs der saecke
niet verder na-dencken/ dat laet ick zijnen wech gaen: Al-
toos ist zeecker/ dat ghy luyden eñ uwe Leeraers niet recht
onderscheydt het Ampt des Magistraets/ van die Persoon/
de welcke het selue Ampt bedienet: Want ghy maeckt on-
derscheyt tusschen eene Christelijcke Ouerheydt/ ende Hey-
densche/ ofte Papistische Ouerheyt/ die welcke doch gantsch
gheenen grondt en heeft in Godts woort/ noch in natuerlic-
ke Reden/ hebbende haren grondt in Godts woort. Dit en
hebben noch Christus/ noch zijne Apostelen noyt ghedaen:
Paulus seydt wel wtdruckelick/ datter gheen macht en is/
dan van Godt/ ende die machten zijn: Die zijn (seydt hy)
van Godt verordineert. Wie dan die machten wederstaet/
die wederstaet de Ordeninghe Godts: Ende diese weder-
staen/ die sullen haer Oordeel teghen hunseluen nemen/
Romanor.13. Die heylighe Goddelijcke Schriftuer wijset
ons op het Goddelijcke ampt/ ende wil dat wy den selven
gehoorsaem zijn sullẽ: Maer wijset ons niet op die persoon/
de welcke het Ampt bedient. Want die Persoonen/ de welc-
ke te dien tijden het ampt des Ouerheyts bedienden/ waren
voorwaer gheene Christenen: Wie ick achte ghy selfs geern
van herten sult bekennen/ doet ghy niet?

¶ Ghereformeerde.

Ick en soude anders niet weten te segghen met waer-
heydt/ oft alle de ghene/ die welcke te dier tijdt tot Roomen

het ampt des Overheydts bedienden / Romeynen / dat is Heydenen / gheweest zijn.

¶ Hollander.

Die Keyser Augustus (onder welcken Christus gheboren werdt: Den welcken oock Joseph ende Maria gehoorsaem waren / ende op zijn bevel met moeyte ende Arbeydt tot Bethlehem quamen) was die selve Keyser een Christen oft niet?

¶ Ghereformeerde.

Hy en konde geen Christen zijn / want men ter selver tijt van Christo ofte den Christenen niet en wiste te segghen.

¶ Hollander.

De Keyser van welcken Christus seyt: Gheeft hem wat hem toe behoort: Ende die Keyser aen welcks Rechterstoel Paulus appelleert Actorum 25/11. waren de selve met hare Stadthouders / de welcke de Keyser te Jerusalem / tot Cesarien / ende elders hadde / als Claudius / Lisias / Felix / Festus / die Coningh Agrippa / waren die selve (segge ick) Christenen ofte niet?

¶ Ghereformeerde.

Gheensins.

¶ Hollander.

Wel aen: ghy bekent (welck wy oock gheern met u bekennen) dat die voornoemden gheen Christenen geweest en zijn: Wy nement oock alsoo (dat zy-luyden gheheel gheen kennisse Godes gehadt en hebben / Ja dat sy / ende elck een van henluyden / lidtmaten des Duyvels souden gheweest zijn (welck ons nochtans / Ja niemant des werelts staet te oordeelen / dan Godt alleene:) Is daerom niet evenwel het ampt des Overheyts Goddelijck / ende volgens dien / Christelijck? Want wat Goddelijck is / dat is Christelijck / ende wat Christelijck is / dat is Goddelijck: Waer wt nootsaeckelijck volgen moet / dat sy-luyden / so wel als alle de ghene / die het

die het Ampt der Overheyt van begin des Werelts aen bedient hebben: noch bedienen/ende tot het eynde des werelts bedienen sullen / een Goddelijck ende Christelijck ampt bedient hebben / bedienen / ende bedienen sullen / niet teghenstaende / wat sy-luyden (soo veel hunluyden persoonen/ Gheloove / Religie / &c. aengaet) voor menschen geweest zijn: Waerom alsoodanighe met recht ende waerheyt / int Respect van haer Ampt / een Goddelijcke ende Christelijcke Overheyt mach ghenoempt werden: Ghelijck de Schriftuere totten Hebreen oock vā den waren Echten staet seyt: Het houwelijck (seyt hy) is by allen (merckt dat wel / dat hy seyt by allen/ sonder wtnemen van persoone) eerlijck/eñ een onbevleckt Bedde: Maer de Hoereerders eñ Overspeelders sal Godt oordeelen / Hebre. 13/4. Is nu het Houwelijck by allen menschen / die in den Houwelijcken staet leven/eerlijck ende een onbevleckt Bedde / soo ist by den ongheloovigen soo wel eerlijck / als by den gheloovigen. Want het ongeloove der ongheloovigen (so Paulus seyt Romanor. 3/3.) en mach Godes gheloove / gaven / goederen / ende Goddelijcke ordinantie) niet te niet doen: Ghesontheyt des Lichhaems / tijtlijcke goederen zijn gaven Godts / ende blijven gaven Godts / Ja de Sonne/ Mane/ Sterren / de Zee ende wat daer in is: het geheele Aertrijck eñ wat daer in is / zijn heerlijcke gaven Godes / so wel den ongheloovigen als den gelooovigen ende t'ongheloove / ja die godloosheyt der ongeloovigen eñ godloosen/en connen die Ordinantien eñ gaven Godes niet te niet doen/ Misbruycken connen sy die Ordinantien ende gaven Godes. Maer door haer misbruyck en mogense niet te niet doen het ghene dat goet eñ Godlijck is: Waer wt dan volgen moet / datter geen onderschept te maken is tusschen het Godlijck ampt der Overheyt / bedient werdende van ongeloovigen / ja godloosen persoonen / ende tselve Ampt/bedient werdende van gheloovige eñ Godtsalige persoonen. Want het ampt is ende blijft een Goddelijck

ampt.

ampt. Misbruyckt can het werden (so ghesept is) ende onder het deksel vant selue Goddelijck ampt can tyrannije ghebruyckt worden: Ghelijckmen onder den naem en deksel van goede waer / valsche waer can verkoopen / ende onder het deksel van goede Leer / valsche Leer den eenwondighen can voor draghen / als oft het die rechte warachtighe Leer waer: Niet teghenstaende dit / blijft goede waer goedt / ende de rechte Leer / blijft de rechte Leer.

¶ Ghereformeerde.

Dat is de waerheyt.

¶ Hollander.

Dewijle dese dan gheen Christenen gheweest en zijn / ende niet teghenstaende dit / de H. Gheest door den mondt Pauli ernstelijck gebiedt / datmen haerlupden gehoorsaem ende onderdanich zijn soude / niet alleen om de straffe te vermijden / maer oock om die Conscientie wille: Moet nootsaeckelijck volghen / dat hy niet die persoon / maer het ampt gherespecteert wil hebben.

¶ Ghereformeerde.

Ick en can t'selue na mijn cleyn verstãt) niet wederspreké.

¶ Hollander.

So nu het ampt des Magistraets hem streckende waer tot dwangh van de Conscientie / soude Paulus sonder twijfel niet gheboden hebben haerlupden gehoorsaem te zijn / om de Conscientie wille? Want om de Conscientie wille te doen t'ghene dat teghens de Conscientie strijdet / dat en mach gheensins bestaen.

Ghereformeerde.

Ick laet v tselue geern toe: wãt ick en hebber niet tegens.

¶ Hollander.

Maer waer in is dan de prijs ende straffe ghelegen: ende wat

wat zijn het voor goede ofte quade wercken/ daer van Paulus seyt: De Oversten en zijn niet te vreesen den ghenen die goets doen/ maer die quaet doẽ? Wildy die macht niet vreesen so doet goet ende ghy sult prijs van haer hebben: Want het is Godes dienaersse dy tot goet (seyt Paulus) Maer ist dat ghy doet t'ghene dat quaet is/ so vreestse/ want zy dragen het Sweert niet te vergeefs: Dan sy is Gods dienersse: Een wreeckster tot straffe den genen die quaet doen: Daerom moetmẽ onderdanich zijn/niet alleenlijck om der straffe/ maer oock om der Conscientie/ Romanor. 13/3. Can nu dit goet ende quaet-doen/ende daer van prijs oft straffe hebben/ nae't segghen Pauli/ ergens anders in ghelegen zijn/ dan in t'gene dat politicq goet oft quaet is: welcks is eerbaerlijck eñ burgerlijck hem draghen/ levende in vrede met zijnen medeburgeren ende Nachbueren: gehoorsaem zijnde zijnen Ouders ende Overheyt in alle t'ghene sy luyden ghebieden/ teghens de Conscientie niet strijdende: Niemandt lasterende/ niemant slaende/ ende veel min niemant doodende: Gheen Overspel oft andere Ontucht doende/ verboden in de Wet Godes/ ende der Overheyt: Niemant het zijne steelende: Ofte andersins beroovende ofte bedriegende: geenen valschen Eedt doende/ ofte andersins zijnen Naesten belieghende/ lasterende/ eñ achter rugge na-segghende/dat onwarachtich is/ eñ die goede Man oft Vrouwe noyt ghedaen/ villicht oock noyt gedacht ofte hem in zijn hooft commen laten/ eñ wat dergelijcken meer is/ den Burgerlijcken ende Nachbuerlijcken vrede ende eendracht breeckende.

Ghereformeerde.

Ick moet bekennen/ dat overmits die Romeynen gheene rechte kennisse van Godt eñ Christo (nae't oordeel eñ aensien der Menschen/ die welcke niemant int Herte sien connen) en haddẽ dat sy dan oock niet oordeelẽ en conden/ van wercken die warachtich voor Godt goet zijn/spruytende wt den warẽ geloove/ door kracht eñ werckinge des H. Geests.

¶ Hollander.

Wel aen: so siet ghy ymmers wel wt het selue Ooghenschijnlick dat het Ampt des Ouerheyts van Godt in gestelt is / alleen om die ondersaten in wterlijcken eñ Politisschen rust / vrede / eendracht / liefde eñ eenicheyt / Ja in wterlijcke Tucht eñ eerbaerheyt te houden / ende die ouertreders van dien te straffen / anderen tot een exempel / op dat die van herten Godt-soeckende Menschen / eñ ware Christgheloouige eñ kinderen Godes / woonende in de Werelt met ongeloouigē ende boosen Menschen omringt zijnde als met steeckende Distelen / eñ fenijnige Scorpioenen / Hezekiel 2/6. voor sodanigen bewaert eñ beschermt zijnde / een gherustich ende stil leuen leyden moghen in aller Godtsalicheyt eñ eerlijckheyt / t'welcke goet / ende voor Godt aenghenaem is / 1. Thim. 2.

Ghereformeerde.

Maer waer blijft die Religion?

¶ Hollander.

Als Paulus Rom. 7/12. aldus seydt / is dat eenich Broeder die een ongeloouich Wijf heeft / ende de selue te vreden is met hem te woonen: Dat hijse niet en verlaet: Eñ een Wijf die een ongeloouich Man heeft ende hy te vredē is met haer te woonen / datse hem niet en verlate / Waer blijft hier de Religion?

¶ Embder.

Mach een gheloouich Man / een ongheloouighe Vrouwe alle nacht in zijnen arm / oft in zijn bedde leggende / hebben / dagheliJcx met haer etende ende drinckende / in ende wt gaen / Kinderen by haer tuyghen / ende niet verlaten om haers ongheloofs wille / by soo verre sy (die vrouwe) wel begheert by hem (haren Man / een ander Religion ende gelove hebbende / als sy heeft) te woonen / Waerom soude dan een Overheyt / die voor haer persoone een Christen en gelovich is / niet by haer / in haren Lande / Stadt / Vlecke ofte

Dorp / dulden ende lijden Ondersaten die van henluyden/ der Overheyt ende ghemeene Burghers / Religien ofte ge-loove niet en zijn/ als sy anders in aller onderdanicheyt/ nae wtwijsinge van die Politijckshe regeringe (gevende schattingen/tolle/vzeese ende eert)met henluyden (der Overheyt) ende mede-Inwoonderen der stadt/ofte plaetsen begeeren te woonen/ hun oock nabuerlijck ende burgherlijck begeeren te draghen.

§ Ghereformeerde.

Tis wel alsoo / Maer als sy luyden haer ongeloove ende onverstant by haer selfs hielden ende verzwegen/ Maer het is openbaer/dat sy luyden ongheloovich zijnde/ oock geern t'selve haer ongheloovich gevoelen in alle andere menschen souden willen planten.

¶ Embder.

Ick achte dat een ongheloovich Man/ ofte ongheloovige Vrouwe/tselve oock soude doẽ willẽ. Want elck Aep meent dat haer jonghe een Pauw is / ende elck meent dat zijn gheloove/opinie/ende ghevoelen het beste is / Maer Paulus en stelt daer in gheen mate ofte reghel / segghende / By soo verre die ongheloovighe Man ofte Vrouwe haren ongheloove ofte valsche opinie by haer selfs wil houden/ende den selven niemant ontdecken ofte openbaren/ Maer slecht seyt hy/als het haer believet met hem / ofte hem (den ongeloovighen) believet met haer te woonen/ so en sullen sy niet scheyden. Seyt oock reden waerom. Wat weet ghy Vrou/oft ghy uwẽ Man mocht salich makẽ /Oft wat weet ghy Man oft ghy u Wijf sult salich maken/dat is: tot beteren verstande / opinie / ghevoelen/ende gheloove brenghen.

¶ Ghereformeerde.

Maer Paulus en seyt niet dat een geloovich Man een ongheloovige Vrouwe / ofte een gheloovighe Vrouwe een ongheloovige Man mach nemen / Maer hebbende/ en sal die gheloovige den ongheloovigen niet verlaten / by soo verre

 die sel-

die selue begheert te blijuen. Al ist dan dat een gheloovich Magistraet / met reden niet en soude moghen verorijnen ondersaten / in haren Lande / Stadt oft plaetse geboren ende opghetogen zijnde / so verre sy vroom ende Burgerlijck hun houden ẽ draghen: so en soudense nochtans gheen ongheloovighen / zijnde van anderen ghevoelen als sy selfs zijn / niet moghen opnemen / beschutten ende beschermen: Want een weynich Suerdeesems versuyrt den geheelen Deesem / soo die selue Paulus oock seyt.

¶ Hollander.

Oft dat alsoo soude te verstaen zijn / ghelijck ghy t'selue duydet / dat laet ick hier zijnẽ wech gaen. Want mijn voornemen niet en is alles te verantwoorden: Blijuende dan by onsen propoost: Ghenomen / dat t'selue also soude mogen gheduydet werden / so ghy het duydet: Waer is dit by den Catholijcken also ghedaen gheweest / hebbense ons haer Ingheseten ẽ gheboren mede-burgers van jonckheyt op in de Religie onser Ouderen opghetogen zijnde / ons stil ẽ Burgerlijck draghende / wel willen lijden? Hebbense ons niet wt ons Vaderlandt ende welvaert verdreven?

Ghereformeerde.

Dat is warachtich.

¶ Hollander.

Maer condt ghy t'selue prijsen?

Ghereformeerde.

Gheensins.

¶ Hollander.

Condt ghy prijsen t'ghene onlangs tot Ceulen geschiet is / waer van die Morghen-wecker spreeckt?

Ghereformeerde.

Hoe soude ick t'selue prijsen connen?

¶ Hollander.

Hoe condt ghy dan prijsen het Placcaet tot Groningen ghepubliceert / welck t'meeste gaet ouer die nu eerst daer zijn

comen

ronien woonen: Maer meest ouer de inghesetten ende ingeboren Borghers/die by der voorgaender Ouerheyt/ sonder eenighe zwaricheyt/ ghelt boete/of dierghelijcken geduldet zijn gheweest: Ende nu eerst van v luyden Gereformeerden grootelijcr belast ende bezwaert worden: Doch dit ouergeslaghen/ende om die saecke verder te verstaen: Wat can een Magistraet die voor haer persoon ongeloouich is/ verstaen wat in de waerheyt voor Godt/ goet oft quaet is? Prijslijck oft onprijselijck is? Der straffe oft des roems weerdich is? Dan alleen so veel de Policie ende Burgerlijcke regeeringe: Onderdanicheyt ende gehoorsaemheyt tegens haerluyden wettelicken Magistraet aengaet? Hoe conden de Romeynen Christum na die Letter niet kennende/ die Christenen prijsen int ghene dat sylupden van Christo hielden eñ verstonden? Oft hoe conden sy dragen de Joden int ghene/ dat syluyden van Godt eñ den schriften Moysis hielden ende geloofden? Sonder twijfel/ en hebben syluyden (soo bouen gheseyt is) aen hun niet gheprefen dan haren uterlijcken handel eñ wandel/ waer in sy hun als vrome Ondersaten gedragen hebben: Straffende eñ wtroepende de ghene/ die muyterije aenrichten tegens hare wettelijcke Ouerheyt/ gelijck gedaen hebbē Theudas eñ Judas Galileus/ de welcke niet allen haren Aenhanck deerlijck verslagen ende wtghe-roept zijn gheweest/ Actor. 5/36/37.

Ghereformeerde.

Maer als nu de persoon die welcke het Ampt des Magistraets bedienet/selfs een recht Christ geloouich mensch is/ ghelijck nu zijn de Magistraten in den Gereformeerden landen/ Steden eñ plaetsen/ souden die selue niet goede Christelijcke wetten moghen maken? En souden die Onderdanen niet schuldich zijn die selue te onderhouden?

¶ Embder.

Hola goede vrient/ dat is al wat veel ghesept/ ghelijck nu zijn die Magistraten in den Ghereformerden Landen/ het

 soude

soude schijnen als oft onse genadige Heere Grave vã Embden / die Kheurvorst vã Brandenborch / die Kheurvorst vã Sacxen / die Paltzgrave Kheurvorst / ende andere seer veele Vorsten / Graven / Overheden / eñ treffelijcke Rijcxsteden / gheene Christenen zijn souden: Voorwaer dat is al wat te veel eñ partijdich ghesproken / Ja het is openbaer wt verscheyden schriften / die Calvinus selfs / Besa / Petrus Martir / Bucerus / Bullingerus / Swinghus / Rodolphus / Gualterus / eñ andere Calvinisch ofte Swinglisch ghesindt zijnde / aen soodanighe Cheurvorsten / Vorsten / Graven / Rijcx-steden der Augsburchscher Confession toe ghedaen zijnde / geschreuen hebben: dat sylupden sodanige Ouerheden voor Christelijcke Ouerheden bekennen: Maer soudt ghy daerom haerlupden Kercken-ordeninghe aen nemen? Haerlupden ghebruyck ende ghevoelen van't Nachtmael / Doopsel ende diergheliicke aen nemen ende onderhouden / woonende in hare Landen / Steden oft Dorpen?

¶ Ghereformeerde.

Gheensins.

¶ Embder.

Waerom niet?

¶ Ghereformeerde.

Ouermidts sy strijdende zijn teghens mijn Conscientie.

¶ Embder.

Soo en wilt ghy dan in uwe Conscientie niet zijn ghedwongen?

Ghereformeerde.

Gheensins.

¶ Embder.

Waerom wilt ghylupdẽ dan andere goede Lupden dwingen in haer Conscientie / om te doen eñ te onderhouden / dat teghens hare Conscientie strijdende is? Ende boven al verwon-

verwondert my seer dat ghy van Trouwen seght in uwen Kercken ende vā uwen Kercken-dienaren: Waer hebt ghylupden doch daer vā bevel of exempel der Schriftueren/ so wel des Oudē als des Nieuwē Testaments? Hebt ghy opt ghelesen dat de Propheten/ ofte de Priesteren des Ouden Testaments: Christus oft de Apostelē des nieuwen Testaments/ der Luyden Echten-staet in den Tempelen ofte Kercken/ voor alle man teghenwoordich zijnde/ bevesticht hebben? Oft hebt ghy opt gelesen/ dat de Propheten/ Apostelen/ Priesteren/ die Herders eñ Leeraers van Godt ofte zijnen Soon Christo Jesu ghebodt ende bevel gehadt hebben om sulcx te doen?

Ghereformeerde.

Maer het is een loffelijck gebruyck voor veel hondert Jaren onderhouden in der Kercken.

Embder.

Maer wie heeft het eerst inghestelt/ als de Paus metten zijnen om ghelts wille? Doch wy laten dat nu varen/ ende besluytende segghen wy: Dat ghelijck ghylupden niet begeert in uwe Conscientie gedwongen te zijn: Ghy oock anderen niet en sult onderstaen te dwingē in haerluyden Conscientie. Maer om alle dese saken breeder te verhalen/ sal u goede vriendt eens believen te lesen t'ghene op de Ceulsche by een comst zijner Majesteyt/ ende der Edele seer vermoghende Heeren Staten van onsen gheunieerden Provintien verhandelt is. Leset/ soo't u believe/ het gevoelen der Heeren Staten/ gheannoteert eñ geteyckent by een zeecker Persoon daer toe geordineert by zijn Excel. (hooghloffelijcker gedachtenisse) ende der E. seer vermoghende Heeren Staten.

Annoteerder.

Hy is qualijck geleert ende onderwesen/ die hem heeft laten wijs maken/ dat het geestelick Rijck onses Heeren Jesu Christi/ ende het werentlijcke

Poletijck rijcke (die wel beyde in dese Werelt ende van Godt zijn / maer yegelijck in zijn Orden zijn eyghen loop heeft) een Rijcke soude zijn/ daer die nochtans van malcanderen verder verschillen / dan de Hemel ende Aerde/ Gheest ende vlees / leven ende doot / eeuwich ende tijdelijck / 196.

Ten eersten staet naerstich te aenmercke / datter zijn twee geslachten van Adams kinderen / waer af het een den rijcke Godes toe behoort / onder het hooft Christum / het ander behoort toe het wereltlijcke Rijck onder den Magestraet / 167.

Christus selve heeft dat al onderscheyden / ende in eenen bonde tsamen ghebonden / Matth. 22. segghende: Gheeft den Keyser dat den Keyser behoort / ende Godt dat Godt toe behoort: Is dat des Keysers macht sich streckte tot int rijcke Godes/ ende van zijn macht niet en ware verscheyden/ wat noodt wast het onderschept van desen te stellen? 70.

Waer af het een is onsichtbaer ende niet van de Werelt / maer het ander sichtbaer ende van de Werelt: soo mede zijn niet alleen de Rijcken / maer oock der Coninghen ondersaten.

¶ Hollander.

Leest voorder aen dese plaetse.

De Magistraet is qualijck gheleert/ onderwesen ende verleydt/ dat sy als een wereltlijck Magistraet met haer Offitie en Oordeel (twelck dese werelt aengaet/ ende van deser Werelt is.) het Rijck Christi (dat van deser Werelt niet en is) heeft willen regeeren ende gouverneeren / daer teghens spreecke Christus / als hy seyt: Myn Rijck en is van deser Werelt niet / andersins souden mijn Dienaers voor mijn strijden / om dat ick in de Joden handen niet en soude ghelevert worden / Joan. 18/36. 196.

Maer het eeuwich geestelijcke ende Hemelsche rijcke Christi / t'welcke hier in dese Werelt by den kinderen Godes zijn beginsel ende voortganck int ghelooue heeft / ende daer ten laetsten in alle volmaecktheyt sal beghinnen/ ende nimmermeer eynde hebben / dat regeert onsen Heere Christus Jesus / (de Heere der Heeren/ ende Coninck der Coningen ende Overicheden wien Godt den Vader alle macht heeft ghegeven/ en aen zijnder rechte zijde ghestelt heeft) alleene ende voor hemselven door zijnen heyligen Geest / 167.

Het Wereltlijcke Rijck heeft de Wetten / den welcken die lichamen ende goeden der menschen zijn onderworpen / behalven dese / ende hevet gheen recht noch macht / 167.

Dat niemant en behoort noch en mach de Zielen yet ghebieden / die haer niet en weet de wech te wijsen/ die tot den Hemel leydet: dat en can niemant doen dan Godt alleen/ daerom en moet in dese saecke die de Zielen aengaen/ niet gheleert noch aenvaert worden / dan het reyn ende Eeuwich woordt Godes / 167.

Ick meyne dat by dese woorden genoech blijckt / dat de Ziele bevrijdt is voor de menschelijcke macht ende wereltlijcke Overheyt / ende datse Godes heerschappije alleen ghelaten is / 168.

Die sienlijcke Coninck heerschapt over der sienlijcke Ondersaten / ende

onsicht-

sichtbare Ziele niet / maer alleen ouer hare Lichamen ende goederen.

Daer en bouen / hoe bot ende plomp dat sy zijn / nochtans moeten sy kennen / dat hem gheen recht is ghegeven aen de Ziele / want gheen mensche en can de Zielen dooden / weder levendich maecken / in den Hemel op trecken / ofte in de Helle werpen / d'welck Christus bevestiget / Matth. 10. seggende: En vreest niet de ghene diet Lichaem dooden / aenghesien sy de Zielen niet en moghen dooden / maer ontsiet meer den ghenen die Ziele eñ Lichaem in de eeuwighe pijne mach werpen / 167.

Want de Ziele en is niet ghestelt onder des Keysers macht / want hy en can haer niet leeren / noch leyden / noch dooden / noch levendich maecken / noch binden / noch ontbinden / noch verwijsen / noch ontslaen / noch vast houden / noch laten gaen / welcke sake nochtans behoorde te geschieden / so verre als hem macht ware ghegeuen om te ghebieden?

Ende alle dese saken heeft David ouer veel hondert Jaren met corte woorden tsamen begrepen in den 113. Psalm / daer hy seyt: De Hemel heeft hy ghegeven den Heere van den Hemel / maer de Aerde de kinderen der Menschen / dat is te segghen: Den meysche is van Godt macht ghegeuen ouer Aertsche saken / ende alle wat den Aerdtschen rijcke toe behoort / maer ouer Hemelsche saken / ende al wat het opperste Rijcke toe behoort / heeft alleene de Hemelsche Coninck heerschappije.

D'onstenlijcke Coninck ghebiet / als over zijn eyghendom ende schepsel: so oock segghen de generale Staten.

De generael Staten.

MIdts dien dat wy in dese groote benautheyden wel hebben gheleert / dat het Regiment van de Ziele eñ Conscientie Gode alleene aen gaet / ende dat hy de warachtige Wrecker ende straffer is van de ghequetste ofte geschende Religie / 57.

Ende van weghen dat deel met d'welck wy Gode geloven / ende tot zijn Rijcke gheroepen worden / en moeten wy gheenen Menschen onderworpen zijn / die in ons souden willen t'selfde te niete doen / dat Godt tot den eeuwighen leven hem gewaerdicht heeft te schencken / 38.

Augustinus ende Chrisostomus opt woort Math. xxij. gheeft den Keyser dat den Keyser / ende Gode dat Gode toe behoort. De penningh ofte munte van de Keyser is Gout / de penning Godes is de mensche / in de ghemunte penningen wort de Keyser ghesien / maer in den mensche wort Godt gekent / Daeromme gheeft uwen Rijckdom den Keyser / ende bewaert Gode alleen de memorie vander Conscientie / 38.

Dat de Princen gemaeckt ende in ghestelt zijn om de Ondersaten / maer d'ondersaten niet om de Princen / 166.

Want alst ghemeyne volck humlieden / den Coningen / zijn heerschappije heeft ghegeben / ende dat sy na de Wetten leven / soo is openbaer dat sy niet haer eygen / maer vreemde macht bedienen / ende dat sy soo seer niet en zijn Heere van den volcke als dienaers Godts / ende van de ghemeynte / 144.

Het is onghelijck anders in de ghene die eens anders saecken doet: Oft die eens anders profijt aengaen / sodanich als de Prince is / die soo seer niet en heeft heerschappije van den Volcke / als hy heeft het Gouvernement.

Noch segghen de Staten:

Dat een Prince van den Lande van Gode ghestelt is / hooft te zijn over zijn Ondersaten / om de selfde te bewaren / van alle ongheliјck / overlast en̄ ghewelt / gheliјck een Herder tot bewaernis van den Schapen: Ende dat de Ondersaten niet en zijn van Gode geschapen tot behoef van den Prince / om hem in alles wat hy beveelt (oft het Goddelijck oft ongoddelijck is) onderdanich te wesen. Waer wt volcht / dat het Volck niet en is gemaeckt / om des Magistraets wille / gheliјck een Mombor om de Weese / ende niet de Weese om des Mombors wille ghestelt wort / ende gelijck een Herder om de kudde / maer niet de kudde om den Herder gheordineert / 167.

De Prince is om der Ondersaten wille / sonder welcke hy gheen Prince en is. Voort so blijckt dat de Coninck om het Volck wil gheordineert is: want ghy en condt niet segghen / dat alle menschen eer souden geschapen en̄ ghemaeckt zijn / om hondert / t'sy meer ofte minder persoonen / die ghemeynelijck niet beter en zijn / dan dat dese om hunlieder wille souden zijn geschapen / maer de Reden eyscht dat de ghene / om wiens wille een ander is / beter dan de selve gehouden sy / 10.

De Overicheyt / seyt Aristoteles: is om het profijts wille vā den Ondersaten / 167.

Liever segt nu / hoe veel Redens ende wijsheyts in hem is / die Wetten gemaeckt heeft tegens de ghene / daer over hy geen ghewelt en heeft / 168.

Want dat de Ziele soude met wereltlijcke Wetten bedwonghen worden / dat en wil Godt niet / noch en can dat niet lijden / die alleene recht en̄ heerschappije over haer heeft / 167.

Daer teghen bestierdt de sichtbare Coninck zijne sichtbare Ondersaten / met waerlijcke Wetten: Daerom als de wereltlijcke Overheyt dwaeslijck bestaet den Zielen wet te gheven / so slaet sy haer handen op Godes erve / om datse de Zielen verleyden ende vernielen soude / 167.

Het wereltlijcke rijck heeft die Wetten / de welcke des menschen lichamē ende goeden zijn onderworpen / 167.

Daeromme is de Magistraet qualijck gheleert ende onderwesen / dat sy heur laten stellen van weghen heur Offitie in de plaetse Godes / en̄ int Rijcke der ghenade Christi / omme daer inne te Regeeren / Gouverneeren / ghebieden ende verbieden / 195.

De Annoteerder.

Daer hebt ghy nu het onderschept / van het Gheestelijcke ende Wereltlijcke rijcke / van de Geestelijcke ende Wereltlijcke Magistraten / van haerlieder Officiers ende dienaers / welcker te samen-voeginge ende onder een menghen / heeft in desen laetsten tijt / ghelijck oock eertijts / alle Ellende en̄ droefheyt opgebracht: want daer door is de regeerende Coninck Christus onse Heere versteecken / ende wt zijn gheestelijck Rijck verworpen geweest / ende

ende smaet heeft aengedaen / Ja hem is zijn eyghen / ende behoorlijcke glorie ende macht benomen gheweest ende om-ghestort / etc.

¶ Ghereformeerde.

Jck en begheere met u niet wijtloopich te disputeren / dan hoe soude de Kercke Christi connen bloeyen ende toenemen? Ja ick segge connen staende blijuen / by aldien de Ouerheyt haer ampt niet en dede? Want ghelijck Besa seer wel seyt / dat sonder de selue Magistraet de Kercke nu al verdruckt ware gheweest vande Dooperſche booswichten / 274 Ende wederom (seyt hy) wie ist die niet wel en siet / dat by aldien de Magistraet door de vingeren siet / ende hem selfs niet en quijt naer eysche vander sake / dat daer de Kercke is in groot perijckel ende merckelijcke verderffenisse / 296.

¶ Hollander.

Dat onsen Ghereformeerden Broeder ingevoert heeft tot bewijs wat Besa ende meer anderen seggen / als dat de kercke niet en can bestaen sonder de Magistraten haer handt daer aen te slaen / is te vele ghesepdt: Ofte was de kercke Christi doen hy op aerden leefden gheen Kercke? Wie beschermdese? Wat Overheyt sloech daer de hant aen? Oft was der Apostelen kercke geen kercke? Was die beschermt vande Phariseen ofte van Saulo? Oft bestont die niet daer naer / als sy vanden tyrannighen Keyseren doodtlijck vervolcht / ende by duysenden Martelaren waren ghemaeckt? Wiens uyterlijcke macht beschermde doen de kercke? Wiens stalen Sweert heeft de Evangelische kercke beschermt onder Carolo de vijfde / ende Coningh Philippo / hier inde Nederlanden / als hy by duysenden gheloovighen dede hangen / verdrencken / onthalsen / levendich verbranden / is daerom de de kercke Christi niet staende gebleuen? Jae veel meer opghewassen ende vermeerdert in grooten ghetalle. Is dan de kercke Godes alsoo staende ghebleuen / jae vermeerdert / soo moet wel een cleyn betrouwẽ by de gene wesen / die haer beroemen de warachtighe Leere te hebben boven de anderen /

 ende

ende sonder des Overheyts ampt niet betrouwen te connen staende blijuen. Veel anders spreken de ghene vande oude oprechte Religie door haren Annoteerder / seggende aldus:

De oude onghevalschte reghels vande Gheestelijckheyt zijn alle wreedtheyt vande Placcaten gheheel contrary: Want sy verbieden dat de Gheestelijcke persoonen om geen oorsake ter werelt / noch oock omt Ghelooff ofte Ketterije yemanden sullen ter doot brengen / oft hun handt slaen / tsy by hem seluen / ofte andere persoonen: Jae dat hy wille / noch daedt / noch raedt daer toe gheve: Ja dat meer is / dat sy anderen / die sulcks doen / sullen oordeelen ende straffen / 182

Daerom hope ick oock / dat de rechtsinnige Magistraten niet en sullen (als die van Groningen Godt betert ghedaen hebben) haer latē verleydē / al ist dat daer veel God mistrouwende stoockebranden comen / om haer daer toe met valsche duydinghe der heyligher Schrift op te maecken / met verdrijven der vromen uyt haere Landen ende Steden / die alleē soecken in alder stillicheyt ende aller ghebeurlijcke onderdanicheyt haerder Overicheyt / met een ghetrouwe conscientie te ghehoorsamen / ende haer broodt voor Wijf en Kinderen te winnen? Want dat die van Groninghen claghen in hare Voorreden / dat sy bevinden dat Godes woort vervalst wordt / etc. Ende daerom sulcx doen moeten: Ey lieue / doē den Sathan door zijn bedriechelijckheyt alles met moort eñ brant / in zijn ghewelt hadde: Ende des niet teghenstaende het woort Godes soo machtich was / dat het den Satan wt zijn aldermachtichste rijcke heeft connen verstooten: Soude het sonder haer stalen sweert gheen macht meer met allē hebben / om het altersterckste rijcke Christi te connē beschermen / teghens des Sathans pylen die nu plomp geworden / Jae nu eensdeels in stucken gebroken zijn? Soude nu Godes woordt sonder cracht zijn / ende menschen hulp hebben moeten? dat sy verre. Daerom ghy vrome Overicheden / ende ghy onpartijdighe ende inder waerheyt ghereformeerde / betrout God / hy en slaept niet / maer hy waeckt ouer den zijnen: Daerom ghy Christelijcke Campioenen / wilt alleen

met zijn woort strijden/op dat wy met zijnen gheest (die met ghestadighe Gebeden is te verweruen) naerstelijck vechten/ op dat wy voorsichtich des Sathans bedriechelijckheydt mogen mijden/so sullen wy niet met allen behoeven te vreesen / voor de Ketters. Hoort eens (so het v believet) die woorden des Annoteerders/ segghende aldus.

Sy en hebben (te weten de Christenen) gheen wtwendich sweerdt : Sy en roepen oock niet de wereltlijcke Magistraten / tot haerder bewaringhe ende bescherminghe/maer zy gebruycken t'sweert des Gheestes/ het welcke is het leuende woort Godes/daer mede beschermen zy sich / ende maken te niet alle raetslagen/die sich verheffen tegen de kennisse Christi ende Godes/ met het welcke sy oock de ongehoorsame wtslupten/ ende nooden tot haeres selfs beteringhe/ 198/199.

Laet die van Groninghen mercken / ende letten op de Staten generael/ die sullen haer doen/gantsch verdoemen/seggende ghemercke te hebben / dat de conditien ende macht vande ghene / die den Coninck bysonder wilde behouden ende beschermen/van daghe tot daghe minder ghewozden/52.

Ende dit begheeren wy (segghen sy) datmen eerst aenmercke/hoe dat wy daghelijcx sien ende bevinden/dat hoe de mensche meer gheweles wordt ghedaen/ter saecke van der Religien/ hoe de staet der Roomscher Katholijcker Religie meer vermindert/ 51.

Ende waert soo verde (segghen sy) dat door de middel / van dooden ende verjaghen/de Roomsche Religie worde beschermt/ daer soude eenighe redenen wesen/maer men siet voor oogen/datse die veel meer van gront op vernielt/want experientie bethoont opentlijck/dat gheen dinck meer contrarie en is tot de selfs bescherminge/ dan de macht van wapenen ende gewelt der vervolginghe/ende dat haer haestelijcke maeckt / de gantsche Kerckelijcke staet meer in vernielens perijckel stelt/ 020.

Dit ware te wenschen dat die van Groningen bekenden/ sy souden lichtelijck mercken/ dat sy verkeerde Middelen voorwenden.

§ Ghereformeerde.

Naer v seggen ende t'ghene ghy wt den Annoteerder by ghebrocht hebt / soude schijnen ofte d'Overheydts hulpe gansch buyten ghesloten soude wesen. Neen/ dat gheloove ick noch soo niet / veel anders heeft daer af ghescreuen den Godtvreesenden ende vermaerden Heer Calvinus/ seggende aldus:

Sullen sy de Magistraten ledich zijn/ende met d'armen over ander sitten/als sy sien den Duyvel zijn best doen/door zijn dienaren/om de heylighe Religie te vernielen? Neen voorwaer: Der gheenre goedertierenheydt die daer willen datmen den Ketteren sal vergheven/ is meer dan fel/ want om de Wolven te sparen/gheuen zy de arme Schapen tot een roof: Lieve / ist reden dat de Ketters v sielen vermoorden/ende met haer valsche Leeringhe vergiftighen / ende datmen behindere het sweert van Gode geordineert/ om haer Lichaem aen te tasten/dat Jesu Christi lichaem verscheurt werde/ op dat eens verrotten lits stanck daer soude blijuen/ 35/ 36.

Noch seyt de selue een weynich daer voor/ 33/ 44/ Calvin. Declaration pour maintenier la foy, &c. Geneve 54.

Heeft de Sone Godes wten Tempel ghejaecht met ghewelt de gene die onder Godtsvruchticheyts decksel d'offerhanden verkochten in des Tempels inganck? Ick bidts v: Waerom en souden de goede Magistraten niet wter scheyden trecken het sweert dat heur vanden Hemel is gegeuen/ om te onder-drucken d'afvallige vanden gheloove / die daer opentlijck spotten ende spelen met Godt / ende die daer ontheylighen ende besmetten zijn heylichdom/eñ de scepter zijns Maejesteyts / door haer blasphemie? Hoort ghy hier wel dat de Groningher Magistraten naer Calvini leere / oock in haer Ampt ghetrou zijn?

¶ Embder.

Het gheeft my wonder goede vrient/dat ghy v Ghereformeert te zijn noemt/eñ nochtans na Papistischer wijse meer soecket uwe Opinie staende te houden met schriften der Autheuren dan der heyligher Godlijcker Schriftueren. Dat ick den Annoteerder in-voere/ ende het gevoelen der Heeren Staten: en doen ick niet daerom/dat wy op menschen staen: Maer dat haerlieden gevoelen in Godes woort zijnen gront heeft: Maer ey lieve / segt mijn doch in wat plaetsen der Schriftueren dat wreet ende tyrannisch ghevoelen uwes meesters Calvini zijnen gront heeft? Ist niet een ghevoelen met der Spaensche Inquisitien ende haers ghelijcken? Is hy in dit stuck niet gheheel Papistisch? Is hy oock in dit stuck niet tegen hem selfs/ende alle de zijnen/ so hun in desen

landen

landen Ghereformeert te zijn / noemen? Gheeft hy met deser zijner wreeder Leere / den Inquisiteurs het Sweert niet in de handt / om hem selfs ende alle de zijnen metten sweerde te dooden / ende wt te roeden? het is ymmers meer dan openbaer / dat die Inquisiteurs niet alleen die Luyterschen / die Wederdoopers ende alle anderen / die in het alderminste den dwalingen ende grouwelen des Pausdoms wederspreken / voor ketters houden: Maer oock wel principalijcken Calvinum ende alle de zijnen. In wat perijckel stelt hy (nu ter tijdt ontslapen zijnde) alle zijne adherenten / die hier ende weder onder den Pausdom woonen / ende in der Inquisiteurs ende Jesuiten oogen ketters zijn: Sy / die Inquisiteurs ende Jesuwijts ghesint zijnde Overheden / en behoeven niet hare eyghen wreede ende tyrannische wetten ende oordeelen teghens v Ghereformeerden / soo wel als teghens alle Christenen te ghebruycken / want Calvinus (moghen sy met recht seggen) die spreeckt selfs het Vonnisse ouer v luyden / ende wil dat wy (het Magistraet ampt bedienēde) niet ledich zijn noch met den armen ouer elck ander gheslagen stil sitten souden / als wy sien den Duyvel zijn beste doen door zijn dienaren / om die ware Religie te vernielen. Nu en soeckt ghy Gereformeerden: Ghy Luterschen: Ghy Doopers / ende alle ws ghelijcken / wederspreekende der Moeder / namelijck der H. Catholijcker kercke / anders niet dan die ware oude Leer ende Religie te vernielen: Ergo / naer oordeel vā Calvino selfs / zijt ghy des doots weerdich: Ende so wy door onse goederthierenheyt v souden willen verschoonen / soude die selue onse goedertierenheyt meer dan fel zijn (soo Calvinus selfs seydt) want om de Wolven te sparen / souden wy (nae zijn seggen) die Schaepkens tot eenen roof geuen. Siet ghy nu goede Vriendt wat een Christelijck ende Godlijck ghevoelen Calvinus v Meester van het Ketter-dooden / vernielen ende vervolghen ghehadt heeft / waer mede ghy so heerlijck pronckende zijt: Lutherus Brentius / Erasmus van

 Rotterdam

Rotterdam/Augustinus/Eluterius: Doctor Caspar Hedion/Johannes Agricola: Lactantius/Ottho Brunsfelsius Vrbanus Regius: Oock de oude Augustinus/Chrisostomus/Hyronimus/eñ andere seer goede eñ treffelijcke Leeraers hebben voorwaer veel een ander ghevoelen/ende tselue oock wt des Heeren woort: ja v Meester Calvinus selfs te dier tijt van eenen goeden ende vreedsamen gheest ghedreuen zijnde/seyt in zijn eerste Institutia ofte onderwijs/int eerste Boeck int 2. Capittel aldus: Hoe wel het hem niet en betaemt veel vrientschap ende bywooninghe te hebben/metten ghenen die daer wtghesloten ende ghebannen zijn/door die tucht der Kercken: soo sullen wy doch onsen vlijt doen/met wat wijse ende wech wy konnen/het sy met vermanen ende leeren/ofte met goedicheydt ende saechtmoedicheyt/ofte met onsen ghebede tot Godt/dat sy hun tot boete ende beteringhe begeuen/ende alsoo haer wederom tot het gheselschap ende eenicheyt der kercken doen: ende men soude hem niet alleen alsoo houden met hunlieden/maer oock metten Turcken eñ Saracenen/ende met anderen vyanden des waren Godtsdienst/also wijt isset noch daer van/datmen de oorsake ende wech prijset eñ bevestiget/met welcken tot hier toe veel hun onderwonden hebben/alsulcke lieden/tot onsen ghelooue te dwinghen/daer mede dat sy alsulcke verbannen/ende wten Lande verdreven hebben/ende dat sy haer alle menschlijcke plicht ende vrientlijckheyt af slaen/ende sy met sweert ende wapen vervolghen. Siet dit zijn ws Meesters Calvini eyghen woorden: stemmen dese zijn woorden nu over een/met den aenghetogen woorden van v bouen ingheuoert/wt sijnen (des Calvini) schriften? Neen voorwaer: Die Annoteerder (soo ghy hier sien moget) seyt oock dat aenmerckens weerdich is: deser werelt Princen (seydt hy) en derven hun niet beroemen dat sy luyden beschermers van de Christelijcke Kercke zijn/want het Rijcke Christi/en is van deser Werelt niet. Joan. 18. Ist dat yemant beschermer wil zijn

van

van de Kercke / hy neme het sweert Petri ende Pauli / ende niet het sweert Neronis.

Want de Keysers beschermen niet heur wtwendich swaert / Steden ende Dorpen / maer de Apostelen beschermen de Kercke metten Gheestelijcken swaerde / dat is metten woorden des Evangeliums / ende met heur lijden / waer mede sy den woorden getuychenisse gheven / 42.

Christi rijck is van deser werelt niet / het is Gheestelijck / maer niet vleeschelijck / Insghelijcx het woort Godes / om eyghentlijck te spreken / is een Geest / het Evangelium is de kracht Godes. De ware dienst Godes des nieuwen Testaments geschiet in den Geest / ende is Geestelijck / also is oock het gheloof een gave des geests Godes / onverdient ghegeven / daeromme en macht door den mensche / ofte metten vleeschelijcken swaerde noch verkregen / noch gewonnen / noch beschermt / noch bewaert worden / 54. ende noch.

Damascenis leert dat het Evangelium ouer alle de Werelt heeft ghepredickt gheweest / maer dat niet geen Spiessen / oft wapenen / oft dat het door Oorlogen / zijn vyanden verwonnen heeft / maer dat van luttel naeckte arme / ongheleerde / ende eenvoudighe Mannen / waer door de wijse deser Werelt beschaemt zijn gheweest: Want hoe soude de Kercke Martelaers hebben / als sy selfs Martelaren soude maken?

De Stede Leyden.

Soo connen wy ons qualijck inbeelden / dat met eenich ghedrang oft toedoen des Overicheyts (der welcker Authoriteyt men hier int abuzeren (tot allen tijden gepoocht heeft) geheel de ghevnieerde Provintien souden Christenen ghemaeckt moghen worden: maer wel onder den name Christi / een Werelt vol booser Huychelaers / etc.

Die ouden Gherefoormeerden segghen:

De alghemeyne ende H. Kercke Godes / die d'Apostelen Christi van den beginne door de verkondiginge des Evangeliums gefondeert hebben / wort door geen ander middel oft wijse noch Instrument opgericht / bevesticht en bewaert / dan door de oprechte ende eenvoudighe leere der waerheyt ende Godtsalicheyt.

Daerom wie meynt dat de gemeynte Godes / door practijcken / door listigen raet / ende bedroch der menschen can versamelt worden / ofte wanneer sy versamelt is / can behouden worden / die is onwijs ende wtsinnich: het is een ghemeyn ende warachtich woort / dat het ghene dat door menschen wijsheyt is ghebout ende opgerecht / wederomme door menschelijcke wijsheyt gebroken wort: Boven desen heeft de Heere selve / gewelt / en wapenen van de opbouwinghe der Ghemeynte verworpen / daer hy het ghebruyck des Swaerts zijnen Discipulen verbiet / en tot Petro seyt: Steeckt v Swaert in zijn plaetse / Math. 26/51 / Luce 22/51. Ibidem Bullinge.

Wy lesen oock niet dat oyt eenige Krijchsknechten van den HEere ghesonden

souden zijn / om door een ghewapende macht de Werelt te dwinghen/ Ja de Schriftuere betuyght selfs/dat de groote vyãt Godes/de Antechrist sal door den Geest des monts des Heeren gedoodet wordẽ / ij. Thes. xxviij. Daerom is het sonder twijfel / dat het al is geestelijck te verstaen / dat alomme by de Propheten ende voornamelijck by Zacharia Capit. xij. ghelesen wort van den Krijch / daer mede de Apostelen ende Apostelsche Mannen souden alle Heydenen bekrijgen / want de Apostelen strijden na haer wijse als Apostelen / niet met Spietsen / Swaert ofte Boghe des vleeschelijcken Krijghs / maer met de wapenẽ des Geestelijcken krijghs : het Apostolische sweert is Godes woort / H. Bulling. Huysboeck Dec. 5. Ser. 1. folio 214.

Hier siet ghy Gherefoormeerden Broeder / dat de Staten eñ sommigen Gerefoormeerde den Magistraten van Groningen gantsch teghen zijn / ende volgens Calvyns seggen verdoemen/maer ter contrarie bewijsen/dat het Ampt der Overicheyt met haer Swaert niet en streckt om de Kercke te beschermẽ/maer alleẽ tot de wterlijcke Policye/eñ bewijsẽ grondelijck / dat Christi Rijcke Geestelijck is / ende daer in oock Gheestelijcke wapenen heeft / ende seggen besluytelijck : dat de Kercke Martelaers heeft / maer gheen Martelaers en maeckt / thoonende het selfde een groot Abuys te zijn / datmen met het stalen Swaert soeckt Christenen te maecken/ daermen in teghendeel niet anders als Huychelaers ghemaeckt heeft.

Ja u Gherefoormeerde schrijvers selven wederlegghen/ eñ wederspreecken / den Magistraten van Groningen/ ghelijck ghy gehoort hebt / ende segghen dat de HEEre selve de opbouwinghe der Ghemeynte met de wapenen heeft verworpen / daer door men can spooren die sulcx doen / meer Antechristenẽ bewijsen te zijn/ als rechte mede Dienaers Christi.

Ghereformeerde.

Ghy geeft my hier veel te lesen / ende te doen hooren lesen/ wat uwẽ Annoteerder ingevoert heeft/maer wilt ooc nu eẽs met ghedult aenhooren het gevoelen van den eerweerdigen Heer Johan Seu / Dienaer des heylighen Evangely tot Middelborch.

Hoe

Hoe ist moghelijck (seyt hy) dat daer een stil gherust/ ende goet leven can ghelept worden/ ende dat in welstandt de Landen ende Steden floreeren souden/ daer de Ondersaten ende Burgeren gedeylt zijnde in diversche misverstanden der Religien/ gheen onderlinghe ware eenicheyt nochte vriendtschap en oeffenen/ daer en is gheen saecke soo schadelijck voor de Gemeynte/ dan oneenicheyt/verscheydentheyt/ eñ twist in Religions saken/ daeromme moet een Overheyt neerstelijck waken ende toesien/ dat voornamelijck alle Oeffeningen van alle valsche leeringe/ Ketteryen/ ende dwalingen/ geweert ende belet worden/ want dese zijn de Fonteyne ende oorspronck van alle oneenicheyt tusschen de Burgeren/ op dat de vrede/ lief de ende eenicheyt mochten het lant besitten/ welcke deuchden Gode aengenaem zijn/ ende behagen/ ende den bandt ende schut zijn van alle Republijcke.

Dit blijckt dan so claer als de Sonne aen den Middach/ dat de eenicheyt door des Overicheyts Swaert becommen/ is den eenigen begin/ middel/ ende eynde van vrede ende prosperiteyt in den Landen. Daerom die van Groningen anderen Magistraten als exempelen moghen ghestelt/ ende ghenoempt worden.

¶ Hollander.

Bylo Broeder/ dit luydt heel naer de oude Inquisitie/ die oock altijdt haer bloet-dorstich Herte met den schijn van sorchvuldicheyt des ghemeen besten hebben soecken te bedecken/ ende daerom de Coningen ende Princen wijs maeckten de Christenen als verrotte leden af te snijdē/ ende hebben eyndelijck de Overicheden door het lichtveerdich gheloovenn soo verre gebrocht/ dat sy de Dief-leyders ende Beuls der oude Papen ghewordden zijn: ghelijck die van Groningen oock schier naer dese maniere schijnen verleydt te wesen: want sy trecken een schoon Register/ ghelijck ofte sy sochten des Lants voordeel door haer aenghewesen middel van eenicheyt/ maer hier teghen zijn de Heeren Staten van Gode (door den tijt ende Experientie) beter gheleert/ also dat wy vast gheloven/ dat het al verloren van de sommige Predicantē geglozeert sal wesen: want sy het oude Mom-aenzicht noch gedachtich zijn/ daer de oude mensche mede hem eertijts onder verborghen gehouden heeft: ende soeckt wederomme zijn gehaette oude Const nieuw te maken: Maer in tegendeel wort bevonden dat door dese vrede-soeckinge anders noyt gevolcht is/ als de bloedighe onvrede: want wat

 is de

is de oorsaecke gheweest van storten soo menichte duysendt menschen haer onnosel bloedt/dan datmē seyde/dat door der Ketteren bywooningen/de landen souden comen in de uyterste verderffenissen: Maer waer de Overicheden dit bedroch doort gevoelen ende experientie hebben leeren kennen/ende bevinden dat de vrede haer beginsel ghenomen heeft door toelatinghe der vryheyt der conscientie/ so zijn zy anders gesint worden.

Dit heeftmen ghesien in Vranckrijck/al waermen na veel bloetstortinge gheen ander remedien en wisten tot ruste/dan toelatinghe van beyde Godes dienste: Ende wanneer heeft doch het selfde Coninckrijck meer ghebloeyt/in ruste/ in vrede ende welstant van alle prosperiteyt/ alst nu teghenwoordich onder desen Coninck is doende/ die dit stuck door experientie ondervonden heeft/ eñ tot groot geluck vant selfde riick noch is ondervindende.

Dat heeft in Duysch-lant oock moeten toelaten Keyser Carolus/zijn Broeder Ferdinandus/eñ de selfs sone Keyser Maximiliaen/ ende heeft oock soo goeden effeckt/ dat sedert noyt eenighe beroerte en is gheweest in Duysch-lant/so dat de Catholijcken selve/ nerghens veyligher zijn dan daer/ niet teghenstaende daer zijn de twee Religien/ ende dat oock in veel Rijcx Steden/ Ja in een selve Kerck/ so men noch daghelijcx voor ooghen siet/ ende al het voorseyde breeder ghelesen mach worden inder Gherefoormeerder requeste tot Antwerpen in/13.14. immers segghen hier af selfs aldus.

Die generael Staten.

Item inde Provintien/ Steden ende plaetsen/ daer de Religie (ghehreeten de Ghereformeerden de Confessie van Ausburch/of de Religons vrede) aenghenomen zijn/daer sullen alle dinghen blijven in haren staet/ soo dat gheen van beyde zyden en sal moghen contraventie gheschieden/ in welcke saecken gheen swaricheyt en mach ghemaeckt worden/ want andersins en ist niet moghelijck te vinden middelen van eenighe goeden ende sekeren vrede/ende van stilte ende ghemeyn ruste. Ende indien yemant namaels woude een ander Ghe-

der Ordinantie in setten / dat en soude niet anders wesen / dan de beroerten wederomme te beginnen / ende nieuwe jammerlijckheden ende bederffenisse weder in brenghen / etc. 27. 28. ende noch.

Maer datmen hem oock verleene Exercitie van haer Religie / ten minsten tot dat het anders geordineert sal wesen / by vrije consent der Staten. Indiē dit anders gheschiet / soo ist te besorghen dat de ontijdige remedie al t'quaet sal verargheren / ende dat door nieuwe / versche / rouwe beroerten / tghene verloren sal worden / dat wy begeeren te behouden / ende dat wy door onmoghelijcke conditie / sullen verliesen den Vrede die wy soecken. 102.

Die Annoteerder sprecckt daer oock seer wel in / datmen dese saecke wel overlegghe (seydt hy) men sal bevinden dat de vervolginghen altijdt oorsaeck zijn gheweest van de meeste quaden / daeromme ghy Princen ende Magistraten / ist dat ghy u lieder saecken wilt in ruste hebben / soo en wilt niet luysteren of ghehoorsaem zijn den ghenen die u lieden tot vervolginghe verwecken / want sy zijn oproerich / daer sy nochtans anderen van oproerichept betichten / ghelijck de Joden Christo deden / de welcke selue oproer maeckten. Ende die t'huys Christi (twelck met liefde moet gebouwet zijn) met haet en bloet willen timmeren : ist dat ghylieden de selue niet en schouwet / gheloost my / sy sullen alle rijcken / Ghemeynten ende Steden / Sielen ende Lichamen / inden gront ende inder eeuwicheydt verderuen / ende al in het selfde ongheluck brenghen / daer inne de Schriftgheleerden ende Pharizeen de Jootsche natie met hen vervolginghe ende bloedighe raetslaghen ghebrocht hebben. 50.

Ghy Princen ende Magistraten (seydt hy aen een ander plaetse) ist dat ghy uwe saecken in ruste wilt hebben / en wilt niet luysteren of volghen / die u tot vervolginghe verwecken. 54.

Hier hoort ghy dat het Placcaet van Groninghen / ende volghens door uwe voorstel / met het segghen van uwen Predicant Johannes Seu / gantsch onghefondeert is / ende strijt teghens de experientie / ende den tijdt / ende oock teghen het ghevoelen van de Heeren Staten / ia teghen het ghevoelen der verstandighen Ghereformeerden / ende insonderheyt die onder de regeringhe des Pausdoms noch sitten : ende bewijsen ghenoechsaem verkeerde middelen van eendracht / van u lieder tsamen voortghebrocht / die welcke in tegendeel strecken tot verweckinghe van noch felder ende bloedigher onvrede / als opt te vooren is gheweest.

Neemt exempel van onse teghenwoordighe Stadt Amstelredam / daer / door des Overicheyts wijsheydt ghelaten wort de vrijheden der conscientien / eñ niemant en dwinghen

teghen zijn gemoedt yet te doen: bevinden wy hier niet een stil gherust leven / waer hoort ghy moorderije / verderfinge/ verraderije / den eenen teghen den anderen / om t'stuck der Religie: gaet het niet in alder stilte toe: geeft Godt niet zijn zegeninge deser Stadt wonderbaerlijcken? maer men moet belijden by aldien / dat de Overicheden der self der / na den Raet / van sulcke oude stoocke-branders souden volgen / en het Groninger Placcaet hier int werck ghingen stellen: souden sy niet verdrijven veele vrome treffelijcke Burgheren en Inwoonderen / Ja haer eyghen Broeders / Susters / Vaders ende Moeders / ende Naer-vrienden? souden sy haer niet (segghe ick) terstondt ontbloot vinden / van een groot treffelijck ghetal / sulcker lieffelijcker ende ghetrouwer gheselschap / ende Inwoonders / ende van alle middelen ende prosperiteyten? Dit wil ick alle onpartijdighen (die kennisse hebben) laten oordeelen.

¶ Embder.

Ick belijde dat ghy hier de waerheyt ghesept hebt / want ick verwondere mijn elcke reyse als ick hier tot Amsterdam come / aensiende de mennichte der Inwoonders / de groote Navigatien op alle vreemde Landen / de machtighe rijcke Cooplupden / die op alle quartieren des Werelts de selfde uytspreyden / ende noch daghelijcx hoe langher hoe meer uitspreydende zijn / ende voort de vermeeringhe des Stadts van daghe tot daghe toenemende / Somma: men siet de gebenedijdinge des Heeren ouer des Overicheyts regeeringe.

¶ Hollander.

Daer hebt ghy recht ghesecht / so dat mijn nu corts oock ter hant gecomen is in een Carmina t'cort vervat het ghene Extraordinaris dit loopende Jaer ghesecht wordt / van onse loffelijcke Stadt Amstelredam / ende luydet als hier na volcht:

Int iaer

INt Iaer doemen schreef sesthien hondert en een,
Is Amsterdam verbetert int ghemeen,
De Stadts Toren seer hellende, ghinckmen vveer rechten,
De Stadts binnen Mueren af breecken en beslechten,
Men bouwde oock twee stercke nieuwe Sluysen,
Daer beneven meer dan ses hondert cierlijcke Huysen,
Van Oost-Indien quamen eens seven Schepen int selfde Iaer,
Gheladen met Specerijen, ende andere dierbaer Waer,
Thien hondert duysent pont Pepers sy hadden mee ghebrocht,
Die vvaren binnen thien daghen al te samen verkocht,
Ist dat vvy d'een d'ander niet verdrucken,
Godt sal gheven dat het voorts vvel sal ghelucken.

Dit selfde verwonderens weerdich zijnde / behaluen onse ordinare Navigatien ende handelingen diemen doorgaens hier siet ende hoort/het welcke soude ophouden eñ verdwijnen/als onse voorsichtighe Overicheden/naer den raet sommiger stoockebranden/op de maniere van Groningen / hier begonsten met sulcke Wetten te tyrannizeeren/ ouer de ghemoederē des Menschen/eñ voort alle onse nabuersche Steden ende platte Landen. Somma men soude terstont vindē ghelept de Brugghe daer door den bloetdorstighen Spaengiaert/tot zijnen gesochten ende noch niet bekomen wensch/ soude komen. Die van Leyden hebben dese sake voor omtrent vijfthien Jaren seer wel verstaen / waerom sy luyden in haerder Remonstratie / aen mijn Heeren die generale Staten aldus segghen:

Wy en vinden geen macht/waer uit wy straffelijck tegens dien procederen souden / die heur in Burgerlijcken handel ende wandel niet anders als eerbaerlijcken hem met ons te draghen bevonden worden/ wy connen oock niet anders verstaen / als dat het tot Conservatie der Politien beter is / dat een yeghelyck zijn Opinie int particulier behoudende/ wy alle gelijck vereenicht blijven/om de ghemeene sake te bevorderen / daer toe dan een yeghelijck / t'sy met Contributie ofte anders so veel te gewilliger / ende van herten geneyghder sal bevonden werden als hy siet dat het om vrijheyt der Conscientie te doen is: dat het hem selfs aengaet: dat hem den Beul van den Neck ghe-weeret sal worden/ dan dat wy door gedwongen Eenichept / met veel nieuwe Decreten ende scharpe Placcaten / met schelden ende ketteren / onse Nabueren ende verwanten / Ja moghelijck de Vrouwen in onse armen/de kinderen van onsen eygen bloede/wy zwijgen de luyden van onse Burgerschap/

F daer ouer

daer ouer wy als Vaderen gestelt zijn/verbitteren: tot onsen haet verwecken/eñ afkeerich van ons maken souden. 8/ vs 3. Voorder seggen sy aldus:

Ende zijn oock daeromme wel rijpelijcken gheresolveert (segghen sy) dat wy tot geen Religions dwangh/int cleyn noch int groot / noch tot eenighe statuyten ofte decreten daer heer streckende / aen te nemen souden verstaen willen: waer door (of wel eenicheyt der libertept in een ware geloue gesocht wort) nochtans wetende dat rechte eenicheyt niet en kan in dwang bestaen: ende ondervonden hebbende/dat door soodanige eenicheyt/libertept gevonden is/om de mensche sonder wederspreecken te volghen/ genoodicht zijnde/ in aller Barbarische onwetenheyt te voeren/werden wy by ervarentheydt bedwonghen metten Esel soo wijs te zijn/dat wy ons voorhoeden/ daer wy ons eenmael aen de ghevangene libertept soo dootlijck ghestoten hebben: eñ of wel de Gemeente als Esels ooren hebbende/daer by soude moghen ghetogen werden/nochtans of haerder vele des Enghels zwaert tegen Balam wtghestreckt/in voorleden tijden mogen ghesien hebben/ des mach een yeder man zijn hert ghetuychenisse geven: altijt weten wy so veel wel/ dat de ghemeente den last inde ghedwongene eenicheyt soo hart ghedruckt heeft / dat wy henlieden inden wech der (als sy verstaen souden) ghevangener vrijheyt niet souden te brenghen weten. 8. 3. vers.

(Voorder segghen sy) Maer ten lesten heeft ons de goedertieren Godt in dese Provintien vrijheyt ghegeuen/ ende ons ghesterckt/ dat wy teghen den vyant tot noch toe het Lant behouden hebben: die ons hier toe gheholpen hebben/die haer lijf ende leuen by ons ghewaecht hebben / die op onse Poorten/Vesten (of waert van doen was) als Muylen ghearbeyt / eñ met Leeuwen herten ghestaen hebben/dat en zijn niet altemael luyden van eender gesintheyt/maer veel zijnder onder gheweest/die nu sommige (de welcke het weynichste by ons opghleset hebben) gaerne souden (als schijnt) benaut sien/ ende in dese verscheydentheyt van ghesintheden/ zijn wy soo eenich inder gemeene saecken gebleuen/dat oock onse Nabueren / ouermits de spaensche vyantschap onse vrienden ghewoorden zijn /hoe wel sy ten deel contrarie van ons ghesint waren/als doende professie vander Catholijcker Religie/ nochtans verweckt door onse beleefthepdt/ haer met ons vereenicht / ende vrientlijck accoort ghemaeckt hebben/waer in dan / namelijck om Landtvrede te houden/ende sonder respect van Religie malcander teghens alle gewelt ende overdaet der vyanden te helpen/te schutten / ende te beschermen/ wy perseevereren ende blijuen.

Wat dunckt v nu goede Vriendt/ van dese heerlijcke belijdenisse / der Stadt Leyden?

¶ Ghereformeerde.

Wel ghy hebt daer wederom een langhe reden ghedaen: ende naer dat ick v verstaen hebbe/so soeckt ghy v ouer al te behelpen/met der Staten seggen/gelijck of die noyt eenighe

Placcaten

Placcaten ghemaeckt hebben / opt stuck der Religien / dan alle dinghen soo int wilde hebben laten voortgaen/het welcke ick gantsch ontkenne/maer segghe het is seker dat sy dickmael Placcaten hebben laten kondighen / daer sy alle Religien behaluen de Ghereformeerde verboden hebben : ende men bevint immers expresselijck/dat sy den Papistē gantsch gheen exercitie en willen toelaten / maer wanneer sy vinden eenighe exercitien der selfder te gheschieden/ soo storen sy die ende hebben groote breucken op de selfde ghestelt / ghelijck wy op verscheyden plaetsen het selfde met onse ooghen ghesien hebben/daer wt dan consequentelijck volgen moet / dat de Magistraten door tselfde soecken/ dē Vreden ende welvaren der Landen/ende harer onderdanen : ofte dat sy verderuers zijn der selfder.

¶ Hollander.

Dat ghy voortbringt dat den Papisten geen exercitiē der Religien en wort toe ghelaten / maer dat de Heeren Staten sulcx met Placcaet ende experiencie weeren.

Hier op staet te letten / dat het niet ghedaen en wort ten aensien van haer Religie / alst ghedaen wordt ten aensien van eenighe perijckelen de welcke die Overheden door haer by een komste voorsien : wetende dat de Jesuwijten niet en souden (achtervolghende haer professie) konnen laten haer toehoorders in te planten/dat wy al te samen/met haer geen professie doende van de Pauselijcke leere / verdoemde Ketters zijn/ende dat sy luyden daerom schuldich zijn / die selfde (waermen kan en mach) met alle openbare ende heymelijcke middelen (het sy onder schijn van vrendtschap / ofte vyantschap) te krencken/vermoorden ende bekrachtigen/naet besluyt haers heylighen Consilie/ (soo sy hun noemen) datmen de Ketteren gheen gheloove en sal houden. Ghelijck sy met haer bedriechelijcke Duyvelsche listen alle die haer gheloouen/ konnen betooveren / jae gheen Coninghen ofte Princen (hoedanich sy zijn) van haer Moordadighe listen vrij zijn : hier door zy dan met haer Schaeps-

 kleederen

kleederen den eenvuldighen hoop der Catholijcken bedrieghen/ende lichtelijck souden brengen / dat sy onbehoorlijcke middelen byder handt grepen/ om yet teghens t'Lants welvaren te aenveerden/waer door sy soo wel haer seluen / als alle andere / inde wterste ellende ende mizerie souden brenghen : om welcke dan te voorcomen de wijse Overicheden/ (hoe wel op d'eene plaetse meer als op d'ander) wat nauwer toesicht nemen/niet dat sy die Conscientie willen dwinghen (maer de perijckelen der verleydinghe haerder Onderdanen mijden. Daerom ghelijck d'andere Religien (daer de Landen gheen perijckel af te verwachten hebben/ nochtans contrarie der Ghereformeerder leere professie doen) geleden ende ghedu!det worden / soo en soude haer niet minder geschieden (segghe ick /) waert dat de Overicheden de Experientie van de Jesuwijten / niet wel ondervonden hadden.

Dan wat aengaet het oordeel van uwe meestendeele Predicanten (van verstandigen / eñ van Godt-geleerde spreke ick niet) alst naer haren zin mochte gaen / soudemen niet alleen de Catholijcken/ maer oock den eenen met den anderen met een mate meten/ghelijck haer voornemen (hoe wel voor haer noch te vroech zijnde) ghenoech hem door Johannem Zeu / ende meer andere gheopenbaert heeft.

Daerom dat ghy verder beslupt/ segghende daer wt dan consequentelijcken volghen moet / dat de Magistraten door sulcke Plackaten soecken den Vrede ende wel-varen der Landen/ ofte dat sy door sulcx doende etc. Antwoorde ick v/ dat zijt doen niet wt lust/ tot dwangh der Conscientie/maer wt vreese vã verleydinge haerder Onderdanen tot oproer/ door't listich clappen der Jesuwijten/ eñ diergheliicke ander Hypocrijten / ghelijck vooren geseyt is / ende volgens segge/ dat sulcx haer doen streckt tot wel-varen des Lants/op dat de Onderdanen een stil ende gherust leven souden moghen onder haer leyden.

Ghereforࢨ

Als ick nu al u segghen gehoort hebbe / so dunckt mijn dat ghy veel tegen u eygen schaduwe gevochten hebt / want ons eerste begintsel van Cavelleren is oorspronckelijck ontstaen van't Placcaet van Groningen / twelck ghy gaet wt legghen / als ofte sy de oude Spaensche Inquisitie wederomme wilden by der handt nemen / ofte de Geneefschen (so ghyse oock noempt:) voorwaer dit can ick niet wt het Plackaet spooren / dan wat ghy van bloet-storten ende dooden ghesproken hebt / en is haer niet en teghen: ende t'selfde by haer niet ghesegdt en wort / Ja oock niemandt dwinghen in zijn Conscientie te ghelooven het ghene sy alleen in haer Kercke laten prediken / ofte leeren / maer alleen willen sy ander Religien haer Exercitien verbieden / het welcke oock de Staten van Hollant / so het blijckt haer meyningen in haer Plackaten schijnt te wesen.

¶ Hollander.

Dat onse Cavelatie eerst ontstaen ende doorgaens gheweest is / over het Plackaet van Groninghen dat is recht / maer dat sy niet schuldich en zijn int gene ick haer op-segge / sal ick anders doen blijcken / eñ dat t'selfde der Staten van Hollandt verstandt mede soude zijn / dat wort van my blijckelijck ontkent.

Die van Groningen en connen haer niet ontschuldighen van dwang der Conscientie / want sy verbieden ten eersten alle Exercitien der Religien / daer de Conscientie der Menschen oock aen verbonden zijn / gelijck t'selfde (om de Experientie wille) niet veel bewijs van noode is: want ghy Ghereformeerde selve ghesetten zijnde / oft noch sittende onder de Spaensche Tyrannie / hebt ghy wel connen laten ofte connen die selve uwe Gereformeerde broeders noch met een vrije Conscientie laten het ghebruyck uwer Religien eñ Godtsdiensten? Dit sult ghy immers selven bekennen / Neen: want u-lieder Martelaers boeck getuycht wel anders / daer

door blijckt (niet teghenstaende alle die stercke bloedighe Plackaten / ende alle die exempelen van brant/ Galge/ ende andere mizerie daer de vrome mede ghemoort ende vernielt worden / dat sy nochtans gheensins hebben connen af ghe-schrickt worden / om niet te ghebruycken de Exercitie van u lieden Religion / behalven dat alle uwe Gereformeerde Requesten ende Suplicatien (soo hier en daer den Coninck selver / als oock aen zijne Gouverneurs overghelevert zijnde) sulcx oock genoechsaem bevestighen / blijckt dan niet met u eyghen getuychenisse seluer/dat die van Groningen soecken Conscientie-dwangh in te voeren? hoe condt ghy: ofte sy selven / met waerheyt sulcx ontschuldigen?

Ende behalven dat/is dat geen dwangh der Conscientie/ Ja een gantsche grouwelijcke Tyrannije: dat de kinderen die niet gedoopt en worden na haer Kercken-ordeninge/geen Erfdeel en hebben te verwachten? want daer staet wtdruckelijck in de Goddelijcke schrift / dat de kinderen niet en sullen dragen de misdaet der Vaderen etc. Maer hier tegẽ strijt dit haerlieder Plackaet opentlijck: Want ghenomen u leere ware de rechte / u Doope de rechte Doope / ende een yeghelijck dede qualijck die zijn kinderen niet en liete doopen / zijn dan de onschuldighe kinderen buyten haer wille ende onvermogen schuldich? Voorwaer neen: so weynich past het dan de Magistraten van Groningen /de onschuldige kinderen te onterven van haer rechte behoorlijcke Erfdeel: en segt ghy dit / noch geẽ dwang der Conscientie te zijn? dit is noyt onder het Pausdom gheoeffent ghweeest.

Also ist niet min dat elck hem voortaen moet laten trouwen na der Kerckẽ-ordeninge/ofte dat hy hem des Houwelijcx niet en sal hebben te erfreuwen: ey lieve/is dit oock geen dwangh? Voorwaer die van Hollandt sullen hier teghen jae segghen / want in aensien van desen / om gheenes Menschen Conscientie te bezwaren / hebben sy toe-ghelaten dat alle die haer na der Kercken-ordeninge bezwaert vinden te

trouwen / dat sy op de Stadthuysen moghen voor de Politijcke tsamen in Echtenstant ghegeven worden / ofte Wettelijck vant Stadthuys af geroepen zijnde/elck in zijn eygen Huys in presentie van ghetuygen / haer Echten-staet moghen laten bevestighen / door een Notarium Publicum.

Over dit hebben wy v bouen voor ooghen ghestelt / dat noch Christus selfs: noch die Propheten/noch die Apostelē/ hun aenghenomen hebben den Echten staet te bevestighen: dat is/Man ende Vrou personen te copuleren in den Echten standt. Maer die Pausen met haren Concilien hebben sulcx met ghewelt aen hun ghetoghen om sghelts willen: Wilt ghy luyden dan nae die Apostolische Kercke gherefor-meert zijnde ende die abuysen ende misbruycken des Pausdoms versakende/met ghewelt aen v trecken / tgheene dat langh int Pausdom gedaen is: ende noch gedaen wort om sghelts willen? dat en hope ick ymmers nimmermeer. Dit nu ouer gheslagen/ick vraghe verder oftmen yemant mach dwinghen eenen Eedt te doen tegens zijn conscientie? Ghy segt dat God in zijn woort bevolen heeft / datmen by zijnen name souden zweeren: Ende dattet oock heylige Mannen Gods ghedaen hebben: Ick latet v gaerne toe. Maer ouermits tselue alsoo niet van alle man verstaen wert/siende op de woorden Christi/ende des Apostels Jacobi: Ghy en sult aller dingh niet zweeren/etc. Uwe woorden sullen zijn/jae/jae: Neen/Neen: Wat daer ouer is/dat is vanden quaden: Salmen nu dese luyden dwinghen (bereydt zijnde in die tegenwoordicheyt Godes/ende haerder wereltlicker Ouerheydt/ met Ja/ofte Neen/die waerheydt te segghen) teghens haer ghemoet ende Conscientie met eenen Eede die Waerheyt te seggen? Dit en sullen voorwaer die Overheyt in Hollant/ ende de Eersame Magistraet van Amstelredam gheensins doen: Maer laten haer ghenoegen met der gheenen Ja of Neen/die hun bezwaert vinden eenen Eedt te doen van tgene hun Wettelijck voor gehoudē ofte af gevraecht wert:

Want t'is seker dat alle die ghene die hem onbezwaert vinden in andere stucken/ t sy heymelijck ofte opentlijck te doẽ/ t'ghene dat Godt verboden heeft/die sullen hun oock onbezwaert vinden eenen eedt te doen/al swoeren sy valschelijck: maer die den Heere van herten vreesen/ en sullen om gheen dinck des Werelts ia segghen dat neen is: noch neen / dat ia is.

Hier siet ghy nu (goede Vrient) dat ick tegens mijn schaduwe niet en hebbe ghevochten/in t'ghene ick gheseydt hebbe vant Plackaet van Groninghen (waer wt dooden ende bloetstorten soude moeten volghen: want al ist dat de eersame Magistraet van Groninghen tselue alsoo niet en meend (welcke ick hun seeckerlijck toe betrouwe) soo sal nochtans metter tijdt tselue nootsaeckelijck moeten volgen/ofte t selue Plackaet sal wederom moeten te niet gaen / ende geen effect gewinnen: reden zijn dese: Die luyden van een ander opinie en ghevoelen zijnde als die Gereformeerde / in aenmerckinghe/datmen Godt meer gehoorsaem zijn moet dan de menschen/en begeeren haer Vergaderingen niet te verlaten: sy en begeeren hare kinderen by de Ghereformeerden niet ghedoopt te hebben: sy begeeren haren Echtenstaet vande Gereformeerde niet bevesticht te hebben: sy en begeeren gheenen Eet te doen:sal dan het Plackaet geen effect sorteren eñ die selue straffen met gelt straffe?

¶ Ghereformeerde.

Vrijlich.

¶ Hollander.

Jck neme daer zijn schamele luyden die nauwelijcx vant eene broodt tot het ander connen komen/ende hebben gheen ghelt te geven: ende laten nochtans niet te doen teghens het Plackaet / wat sal de Magistraet dan doen met soodanighe luyden?

¶ Ghereformeerde.

Men salse moeten straffen / als ongehoorsame van hare

Wette-

wettelijcke Overheydt / ende niet om gheloovens wille.

¶ Hollander.

Wel aen / hier hebben wy nu het Cluwen metten draet (so men seyt) maer hebt ghy o Ghereformeerde vergeten / t'ghene v luyden selfs so wel als den Martinisten / Doopsghezinden / ende ons wedervaren is van den Catholijcken (so sy hun noemen ?) Die Magistraten in Hollandt / Zeelandt / Brabandt / Vlaenderen &c. En hebben niemandt ghedoodet / verdroncken / verbrandt / onthooft / aen den Galge gehangen / om de Religiens wille (wie sy hun selfs (voor Godt meynende te verontschuldighen) wijs maeckten), maer het Plackaet des Keysers Karoli Quinti: eñ daer na des Coninckx Philippi / hebben t'selve ghedaen / ende die Ketters ghedoodet / daerom dat sy-luyden niet en hebben willen Obedieren het Plackaet des Keysers / ende daer na des Coninckx: Siet ghy nv selfs goede vrient / hoe dat ghylieden hebbende t'ghebiedt aen eenigher plaetsen / soo zijn aenveerdet de Voetstappen der ghenen / die eertijdts uwe eyghene broeders Ghereformeerde / so wel als de onse ghedoodet / ghevangen / verbrant &c. hebben / als ongehoorsamen van't Plackaet des Keysers ofte Coninckx / ende tselve oock noch doen in Spangien / in Indien / Italien / ende ander plaetsen: want het dooden / vervolghen / ende verdrijuen / moet noodtsaeckelijck volghen / oft het Plackaet en mach gheen Effecte sorteren.

Ghereformeerde.

Ick bekenne / als ick de saecke wel insie / het Plackaet so nut niet te zijn / als ick meende / maer het is nochtans int Accoort met der Stadt opghericht / int Jaer 94. ende met zijn Princelijcke Excellen. besloten / want int beghin haers Plackaets / spreecken sy van t'ghene / daer t'self de hem toe schijnt te refereren / luydende aldus: sich onderstaen teghen

het bezworen Tractaet / met der Stadt Anno 96. opghe-richt andere Religien / Ec.

¶ Hollander.

Maer ey lieue vrient/stil zwijgende voorby gaende / wat ick hier met Reden ende waerheyt op soude mogen segghen/ hoort met ghedult voor lesen den ix. Artijckel / waer toe hem t'selfde Plackaet refereerdt / luydende aldus:

Item dat binnen der Stadt van Groningen / ende Landen / gheen andere Religie gheexerceert sal worden / dan de Ghereformeerde Religie/sulcx als die teghenwoordelijcken in de geunieer de Provintien openbaerlijck gheexerceert wort / midts dat niemant in zijn Conscientie ofte gewissen sal worden gheinquiziteert / ondersocht / ofte bezwaert / etc.

Besiet nu eens onpartijdich het gevolch van dat Placcaet/ ofte dat hier mede ouer een compt / luydende: midts dat niemant in zijn Conscientie bezwaert sal worden. Nu hebben wy meer dan genoech bewesen / dat sy-luyden niet dit haer Plackaet de Conscientie bezwaren / waerom niet noodich en is t'selue verder te bewijsen.

¶ Ghereformeerde.

Ick bekent / ende ick ben verblijdt dat wy de saecke dus vriendelijck verhandelt hebben / het heeft my vry wat verlichtinghe ghegeven/ maer een dingh moet ick noch vragen/ Heeft de Kercke gheen straffe met allen/ daer sy de moetwillighe mede sal straffen ende bedwinghen?

¶ Hollander.

Vrijelick: die rechte warachtighe kercke Godes / waer van Christus alleen het hooft: die heylige Geest: het leven: ende alle warachtighe kinderen Godts levendighe Leden zijn (onder welcken sommighe noch kinderen int gheloove: sommighe half wassen: sommighe oock tot Ouderdom gecomen zijn: onder welckē allen oock schuylen alleen naemdraghende Christenen: Ghelijck zijnde den onvruchtbaren Rancken

Rancken aen eenen schoonen ende heerlijcken Wijnstock/ nerghens toe bequaem zijnde/ dan om int Vuyr gheworpen te worden tot zijnder tijt) die selve alleen eenighe ende waerachtighe kercke Godes/ ende der selven/ Kercke/ rechte ende ware Dienaren: hebben (segge ick) die Sleutelen des Hemelrijcx van Christo JEsu ontfanghen/ om te sluyten ende te ontsluytē het Rijck der Hemelen/ eñ om de Sondē te vergeven oft niet te vergevē: Voorwaer sulcke macht eñ gewelt en hebben noyt Keyseren: noyt Coningen: noyt Vorsten eñ Heeren ontfanghen: Want haerluyden ghewelt (so nu veel reysen verhaelt is) en streckt niet verder dan ouer het ghene dat Aertsch is: Maer der warachtigen Kercke ghewelt/ streckt ouer t'ghene dat Gheestelijck ende Hemels is.

Ghereformeerde.

Hola vrient: denckt ghy oock wat ghy segt? Jck en hebbe noyt ghelesen/ dese ghewelt yemant des werelts toe gheschreven te zijn/ dan Godt alleen.

¶ Hollander.

Nu mercke ick wel/ dat ghy niet en lettet opt ghene bouen ghesepdt is/ van het onderschept des Ampts ende der Persoonen die t'selve Ampt bedienet: Maer overmidts die tijt verloopen is/ende ick noch elders nootsaeckelijck te doen hebbe/ sullen wy het voor dese reyse hier by laten blijven. Ende soo het u believet hier van verder mijn ghevoelen te hooren: moecht ghy (alst u te passe compt) eens weder aencomen/ende wy sullen in aller vriendelickheyt ende bescheydenheyt in der teghenwoordicheyt des Alderhoochsten Godes/ ende zijns soons Jesu Christi (die welcke ons zeeckerlijck toe ghesept ende belovet heeft/ teghenwoordich te zijn int midden van twee oft drien/ vergadert zijnde in zijnen name) met malcanderen/ van deser saecken spreecken ende handelen.

¶ Embder.

Wy t'selve vriendelijck ghespreeck / soude ick oock wel begeeren te zijn: Want ick mercke eñ bevinde claerlijck / datter veel ende verscheyden groote eñ grouwelijcke misbruycken so wel in den wereltlijcken als gheestelijcken stande (soomen hem noemt) ingheslopen zijn: Ja oock als met louter gewelt die overhant genomen hebben / overmidts men het Godlijck ampt / ofte Godlijcke ampten / van den persoonen (sulcke Ampten bedienende) niet en heeft onderscheyden.

Ghereformeerde.

Wel aen / ick sal my oock geern daer by laten vinden/om na der leere Pauli / alles te proeven / eñ t'goede te behouden.

¶ Hollander.

Ghy sult wel doen: ende wy sullen door dese reyse/gelijck wy in der vrientschap te samen comen zijn / alsoo oock inder vrientschap scheyden/hertelijck begeerende/ dat ghy dit onse vriendelijck ghespreeck / niet anders en sult willen verstaen ofte duyden / dan het van ons wt goeder herten ghesproken is: want wy en hebben niet ghesproken (so ghy weet) van den ghenen die welcke het Ampt des Overheydts binnen Groningen bedienen / so veel hunluyden persoon aen gaet: Dan wy en weten van haer niet dan alles goets: Maer wy hebben ghesproken van hunluyden Ampt / welck sy (op die saecke selfs villicht niet rijpelijck lettende / misschien door Inductie eñ Persvazie van sommighen/door eenen onrijpen ofte ontijdigē Yver gedreven zijnde) in haer-luydē Plackaet misbruycken tegen den wille / ja aert ende natuere Godes: Waer van sy-luyden selfs in hare kercken singhen in den 25. Psalm Davids / Godt is barmhertich ende goedich (singhen sy/ ende wy oock van herten geerne met hun) Hy is, ende blijft sulcx altijt: Ten vveghe brengt hy sachtmoedich, den Sondaer vervallen vvijt: den ootmoedigen leert hy, zijn Godtsalige voetpaden: Hy thoont oock zijn wesen vry, den armen Menschen beladen. Overmits dā elck eē/ die hem eē Christen beroemt te zijn: barmhertich sal zijn na die Leere Christi / ghelijck Godt onse hemelsche Vader barmhertich

is. Waerom sullen wy dan neffens ons niet lijden connen de ghene / die hun in handel eñ wandel anders niet dan recht eñ wel draghen / al ist dat sy in sommighe saken die Leere ende Exercitie der Religion betreffende / met ons niet een ghevoelen hebben connen / overmits wy doch seer wel weten dat de gheloove een gave Godes is: Eñ dat de gaven des heyligen Geests verscheyden zijn: eñ hy werckende is in eenen yegelijcken (zijnde een lidtmaet Christi) niet na des menschen (als ontfãgers) maer na zijn (als gevers) believen / 1. Cor. 12. Eñ dewijle die aert eñ natuere Godes is / dat hy sachtmoedich (merckt dit wel aen) ten weghe brengt den Sondaer / die welcke verre ende wijt van den wech verdoolt eñ vervallen is / &c. Willen wy dan van Godes aert zijnde / verstooten ende van ons wech drijven / de ghene / die niet juyst int verstandt ende ghevoelen met ons in alle Puncten eens zijn / ende nochtans in haren Burgerlijcken handel ende wandel hun alsoo wel ende eerlijck draghen / als wy / ofte yemandt van den onsen souden doen moghen?

Aengaende Christum Jesum zijnen eenigẽ geborẽ Soon / onsen Heere: onsen eenighen Meester / hooge Priester / ende Coninck / die ons van Godt ghewordẽ is / onse wijsheyt: rechtveerdicheyt: heylichheyt / eñ verlossinghe / Corint. 1/30. Heeft hy niet neffens hem geleden ende verdragen / die Pharizeen / openbaerlijck vervalschende des Heeren woort ende Gheboden / in zijn vijfde Gebodt / seggende: Eeret Vader ende Moeder / Matth. 15? Heeft hy niet neffens hem verdragen / die Saduceen versakende de opstandinge der Dooden / Matth. 22. Heeft hy niet met grooter verdult ghedragen / de ghene / die hem openbaerlijck voor yederman lasterden / segghende dat hy een Samaritaen was / eñ den Duyvel hadde Johan. 8. eñ diergelijcke / veel te lanck om alles te verhalen.

Hebben die Apostelen oock niet met grootẽ gedult neffens hun gedragen / die valsche Apostelen: die Wolven eñ Moordenaers der Zielen? Paulus seydt wel / eenen Ketterschen

menſche mijdet / maer hy en ſeydt niet / drijft hem ter Stadt ofte ten Lande wt : ofte ſtelt een boete van gelde op hem / die eerſte eñ tweede reyſe &c. O neen : die zwacken int gheloove neemt op (ſeyt Paulus) Rom. 14. Eñ wy die ſterck zijn (ſeyt hy) zijn ſchuldich der zwacken cranckheyt te verdragen / eñ niet ons ſelven toe te gheven / Rom. 15. eñ wederom (ſeyt hy) Broeders / al waer oock een menſche in eenige miſdaet gevallen / onderwijſet hem / ghy die geeſtelijck zijt / metten Geeſt der ſachtmoedicheyt / ſiende op v ſelven / op dat ghy oock niet verſocht en wordet / draecht malcanders laſt / ende volbrengt alſo de Wet Chriſti / Galath. 6. Eñ wederom : wie zijt ghy / die eens anderen Huyſknecht oordeelt ? Hy ſtaet / ofte valt zijnen Heeren / (niet v o menſchen wilt hy ſegghen / daerom ghy oock over hem gheen ſtraffe en hebt te gebruycken : ſoo veel den lijf oft tijtlijcke goederen aen gaet) is hy ghevallen / hy can wederom opgericht worden / Godt can hem oprichten / Rom. 14. Heeft oock niet Eſaias van deſen laetſte tijden geprophiteert / ſeggēde : die Wolven ſullen by de Lammers woonen / ende die Luypaert by die Bocken ligghen : een cleyn Joncxken ſal Calveren ende jonghe Leeuwen / eñ meſt-Vee te ſamen drijven : Koeyen ende Beeren ſullen aen der weyde gaen / dat haer jongen by malcanderen liggen / eñ Leeuwen ſullen ſtroo Eten / gelijck als die Oſſen : eñ een ſoochkint ſal zijnen luſt hebbē / aen den holen der Aderen / eñ een geſpeent kint / ſal zijn hant ſteecken in den kuylen des Baziliſcus men ſal nergens verzeerē noch verdervē op mijnē heyligē Berge / wāt het lāt is vol kenniſſe des Heerē / als met water des zees bedeckt ? Eſaie 11. Sien wy niet duydelijck ende claer voor oogen / dat deſe Prophecije nu dagelijcx / ſo langs ſo meer eñ meer vervult wort ? Wie wil dan ſtaen tegē des Heeren eeuwich beſluyt eñ voornemen ? Willen wy Lammeren zijnde / die Wolvē neffens ons niet lijden / als ſy ons begeeren te laten in ons geheel ? Willen wy Oſſen eñ Koeyen de Beyren niet lijden / als ſy ons doch gheen ſchade en begheeren te doen ?

te doen? Mogen wy niet lijden dat onse kinderkens haren lust hebben aen de hoolen der Aderen: verzeeckert zijnde/ datse hun geen letsel doen sullen? Wat hindert ons dat nef-fens ons/ by/ eñ om ons woonen/ Turcken/ Tartaren/ Mos-coviters/ Jck verzwijge dan Papisten/ Martinisten/ Doops-ghesinden/ eñ haers gelijcken / als sy ons niet en molesteren/ eñ elcken een van ons zijn gevoelen latẽ houden? Willen wy haerluyden van het ongeloove tottẽ rechten geloove brengẽ/ laet ons sulcx niet met schelden/ lasteren/ achterklappingen eñ vervolginge doen: Maer met aller vrientlijckheyt ende be-scheydenheyt/ spreeckẽde met hun wt des Heeren woort: In alle dingen ons bewijsende als kinderen ende Erfgenamen Godes/ eñ mede erfgenamen Christi / op dat onse licht alsoo voor den menschen lichte / dat sy siende onse goede wercken/ Godt onsen eeuwigen hemelschen Vader eeren ende prijsen mogen: Dit doende/ sal Godt aenghenaem zijn: Onse Lan-den sullen floreren: vrede eñ eendracht sal so langs soo meer vermeerderen: Eñ aller godloosichheyt sal gestoort ende ghe-weeret worden. Maer so wy sulcx niet en doen/ eñ daer en te-gens malcanderen bijten eñ Eten/ so mogen wy wel zeecker-lijck verwachten dat wy malcanderen sullen verteeren. Eñ gelijck die Kickvors eñ Muys met malcanderen vechtende/ beyde tseffens vanden Ooyevaer verslonden worden: Sal ons dat Beest met den seven hoofden ende thien hoornen/ oock verslinden/ by so verre wy van herten eenen Godt: te-nen midler tusschen Godt ende den mensche / die twaelf Ar-tijckelen des Gheloofs die Bybelsche schriften van God ge-comen zijnde/ bekennende/ alleen om tverstandt der Schrif-tueren (welcx niet alle man gegeven is / dan alleen elck een nae die mate des Gheestes) ter doot toe/ haten/ lasteren/ ver-volgẽ eñ inden gront toe soecken te vernielẽ. Waer voor ons bewarẽ wil die alleen eenige almogende God eñ Vader door Jesum Christum/ vermiddelst der cracht zijns H. Geestes, Amen/ Amen.

¶ Embder. Ghereformeerde,

FINIS.